

SLOVENSKÉ NÁRODNÍ POVSTÁNÍ, JEHO STÁTNĚPRÁVNÍ VÝ- ZNAM A ODKAZ*

СЛОВАККОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ ВОССТАНИЕ, ЕГО ГОСУДАРСТВЕННО-ПРА-
ВОВОЕ ЗНАЧЕНИЕ И ЗАВЕТ

DER SLOWAKISCHE NATIONALAUFGSTAND, SEINE STAATSRECHTLICHE
BEDEUTUNG UND SEIN VERMÄCHTNIS

Jiří GROSPÍČ

1. SLOVENSKÉ NÁRODNÍ POVSTÁNÍ A PŘEMĚNA SLOVENSKÉ NÁRODNÍ RADY V ORGÁN STÁTNÍ MOCI

Vzplanutí celonárodního povstání slovenského lidu mělo svůj základ ve vytvoření revolučních orgánů mas samých — národních výborů a v mohutném růstu organizovaného partyzánského boje pod vedením komunistické strany. Bezprostředním podnětem pro masové ozbrojené povstání slovenského lidu pak byl signál k vojenské okupaci celého Slovenska hitlerovskou armádou na přání luďáckých pohlavárů, kdy se před nejširšími masami slovenského národa v plné nahotě ukázala jejich zrada nejvlastnějších zájmů slovenského národa a kdy jeho loutkového fašistického režimu se stalo pro nejširší vrstvy slovenského národa nesnesitelným. Vzdušná revoluční vlna národního povstání jednoznačně směřovala k smetení luďácké fašistické kliky a k likvidaci německé nadvlády a okupace. Slovenské národní povstání však již v období svých bezprostředních příprav jasně sledovalo linii osvobození Československa, obnovení ČSR, kladlo si za cíl *opětné faktické spojení českého a slovenského národa ve společném státě*, jak to také vyjadřovaly mj. i letáky KSS rozšiřované před povstáním, které vyjadřovaly cíl revolučního boje slovenského lidu v heslu: „Za slobodné, rovnoprávné Slovensko v slobodném demokratickom Československu“.¹

Slovenským národním povstáním vyvrcholil národně osvobozenecský protifašistický boj slovenského lidu. „Povstali široké masy pracujícího ľudu, ktoré vtlačili povstaniu a jeho priebehu rozhodujúci pečať“.² Národním povstáním

*) Studie byla připravena na základě 6. kapitoly autorovy kandidátské disertační práce: Státněprávní řešení vztahu českého a slovenského národa v počátcích lidově demokratického Československa.

¹) M. Hysko : Slovenské národné povstanie, SAV 1954, str. 26.

²) Tézy ÚV KSČ k 10. výročiu Slovenského národného povstania.

slovenského lidu vyústil národně osvobozenecký zápas českého a slovenského národa v začátek národní a demokratické revoluce našeho lidu.

A právě toto *vystoupení ozbrojených lidových mas pracujících zdola vyzdvihlo Slovenskou národní radu jako vedoucí orgán státní moci na území Slovenska*. Ne z rozhodnutí ilegální SNR, ale z iniciativního převzetí moci národními výbory ve spojení s partyzánskými oddíly a pod jejich přímým vlivem se přeměňuje SNR ve vrcholný orgán státní moci na území Slovenska.³

Z revoluční iniciativy pracujících mas a na základě přeměny národních výborů z orgánů revolučního boje v revoluční orgány státní moci, došlo ke kvalitativní přeměně Slovenské národní rady z vedoucího orgánu odboje ve vrcholný orgán revoluční státní moci na území povstavšího Slovenska.

Tuto skutečnost dokumentuje i sám vznik Slovenské národní rady jako revolučního mocenského orgánu povstání, který rozhodně není pouhou mechanickou přeměnou ilegálního odbojového centra v revoluční řídicí centrum mocenské, nýbrž znamená kvalitativní změnu ve vývoji Slovenské národní rady. O přímém vlivu převzetí moci revolučními národními výbory na vznik Slovenské národní rady jako revolučního mocenského orgánu svědčí proklamace vysílaná z B. Bystrice 30. 8., vyzývající jménem Ústředního národního výboru slovenský lid do boje.⁴ — To byl jen přirozený důsledek toho, že ve Slovenském národním povstání převzaly nejprve moc revoluční národní výbory v obcích a okresech.⁵ Samy národní výbory, které se revolučním způsobem uchopily v místech a okresech státní moci, se po vyhlášení národního povstání začaly obracet na revoluční centrum v B. Bystrici,⁶ a tato jejich přímá revoluční iniciativa zákonitě vyvolala nutnost ustanovení ústředního revolučního mocenského orgánu povstání.

Rozhodné ozbrojené vystoupení slovenského lidu přimělo i londýnskou vládu, aby již 30. 8. 1944 vydala prohlášení, jímž vyhláší všechny bojující (vojenské i partyzánské jednotky i jednotlivé osoby) za součást československé

³) Dokumentem toho je přebírání moci národními výbory v jednotlivých obcích, městech a okresech bezprostředně před vyhlášením Slovenského národního povstání (29. 8. 1944), a to již od 25. 8. 1944. (Viz B. Graca: Slovenské národné povstanie, Sborník SAV, 1954, str. 83—85, viz M. Hysko: Slovenské národné povstanie, SAV 1954, str. 29).

⁴) Viz M. Kropilák: Revolučné národné výbory v Slovenskom národnom povstaní, Sborník SAV: Slovenské národné povstanie, 1954, str. 213.

⁵) Tuto skutečnost dokládá i popis událostí v B. Bystrici v den ustavení Slovenské národní rady jako revolučního orgánu moci (1. 9. 1944) v kronice Slovenského národního povstání města B. Bystrica, z něhož vyplývá, že ještě téhož dne před ustavením Slovenské národní rady jako ústředního orgánu povstání se konalo zasedání místního a okresního národního výboru v B. Bystrici za účasti dalších ilegálních pracovníků a některých představitelů ilegální SNR, kde byl mj. vznesen požadavek vytvořit vrcholný revoluční národní výbor, který by řídil národní povstání. (Viz Kronika Slovenského národního povstania mesta B. Bystrica, str. 8, AÚDKSS č. 10818/55).

⁶) Viz Kronika Slovenského národního povstania mesta B. Bystrica, str. 8, AÚDKSS č. 10818/55.

branné moci a spojeneckých vojsk).⁷ Touto proklamací však celkem končí ze strany emigrační vlády pomoc slovenskému povstání.

Vznik Slovenské národní rady jako revolučního ústředního mocenského orgánu na Slovensku nebyl vyvolán pouze iniciativou revolučních národních výborů, nýbrž vznik a existence Slovenské národní rady jako ústředního orgánu státní moci byly přímo závislé na tom, že národní výbory převzaly v místech státní moc a odstranily fašistický státní aparát. Slovenská národní rada se mohla stát vrcholným mocenským orgánem na povstaleckém území jedine proto, že národní výbory ve spojení s partyzánskými oddíly a lidovými milicemi, organizovanými národními výbory, odstranily fašistické státní orgány. Již v prvních dnech povstání byly zlikvidovány koncentrační tábory fašistického slovenského státu v Ilavě a Nováčich, v obcích byli sesazováni vládní komisaři a starostové tzv. slovenského státu, byly zlikvidovány fašistické organizace a byl zabezpečen majetek nepřátel národa, kolaborantů a arizátorů. Místní národní milice organizované národními výbory a zabezpečující vykonávání místní státní moci se staly zárodkem zcela nových bezpečnostních orgánů spjatých s lidem.⁸

Touto cestou došlo již v začátcích Slovenského národního povstání k nastolení revoluční diktatury dělnické třídy, rolníků, městské maloburžoazie a části slovenské buržoazie stojící v opozici proti vládnoucímu fašistickému režimu. Sociální povaha této revoluční diktatury plně odpovídala dané etapě revolučního boje, kdy jako hlavní bezprostřední cíl stálo osvobození Slovenska od hitlerovské nadvlády a okupace, svržení luďáckého fašistického režimu a likvidace jeho státního aparátu, obnovení společného státu Čechů a Slováků a svrchovanosti ČSR, jakož i plné znovunastolení demokratických svobod. Přes všechny nedostatky i škodlivý vliv buržoazních nacionalistů v KSS uplatňovala se již v této revoluční demokratické diktatuře vedoucí úloha dělnické třídy a komunistické strany, která byla zárodkem a předznamenáním budoucí socialistické státnosti.

2. SLOVENSKÁ NÁRODNÍ RADA A JEJÍ POSTAVENÍ I ČINNOST JAKO MOCENSKÉHO ZASTUPITELSKÉHO ORGÁNU

Je významnou politickou a státněprávní skutečností, že SNR *převzala státní moc* nejen jako *reprezentant slovenského národa*, ale přímo jako představitelka Československé republiky jako *státní orgán ČSR pro území Slovenska*. Tato skutečnost je také zdůrazněna v prvním aktu Slovenské národní rady —v její deklaraci z 1. 9. 1944.

V tomto revolučním uchopení moci se jako orgán každé revoluční diktatury

⁷) Viz Nové časy, Londýn, č. 1—2/1944, str. 45.

⁸) Viz Sborník Slovenské národné povstanie, SAV 1954; M. Kropilák: Revolučné národné výbory v Slovenskom národnom povstaní, str. 215, 219—220.

neopírala o zákon, ale o revoluční iniciativu ozbrojených mas, která jí vyzdvihla k státně mocenskému postavení. SNR se od počátku uchopení moci snaží podložit též novou *revoluční legalitou*. Avšak právě v tomto ohledu působení SNR vlivem podílu slovenské buržoazie na činnosti tohoto orgánu, zvýšeného ještě záškodnictvím nacionalistů, se projeví závažné nedostatky.

Předpokladem převzetí státní moci Slovenskou národní radou bylo především rozbití podstatné části státního aparátu luďáckého fašistického režimu národními výbory, které ve spolupráci s partyzánskými oddíly a lidovými milicemi převzaly státní moc, přičemž nemálo významnou skutečností bylo i to, že důležité složky státního aparátu slovenského fašistického státu jako je armáda a četnictvo, se zčásti rozpadly, z větší části pak, zejména armáda, přešly k povstalemu slovenskému lidu.

SNR se mohla ujmout uskutečňování státní moci na osvobozeném území Slovenska jedině proto, že její *existence se opírala o širokou síť místních orgánů státní moci — národních výborů*. Charakterizoval to Kl. Gottwald přímo v době povstání: „Slovenská národní rada se ujala na osvobozeném území Slovenska moci a veřejné správy, přičemž se opírá o širokou síť místních a okresních národních výborů.“⁹

Právě splnění těchto základních předpokladů rozbití fašistického státního aparátu a převzetí moci a správy národními výbory v obcích a okresech umožnilo, aby Slovenská národní rada byla 1. 9. 1944 ustavena v B. Bystrici jako ústřední revoluční orgán státní moci za povstání.

Charakter a činnost Slovenské národní rady byly ovlivněny ze strany národních výborů tím, že členy SNR se také stali představitelé národních výborů. Vliv členů SNR reprezentujících národní výbory a současně i KSS měl velký význam pro činnost tohoto nejvyššího mocenského orgánu povstání, zejména pokud jde o uplatňování kritiky vedoucích orgánů povstání a vůbec pro lidový charakter tohoto nejvyššího zastupitelského sboru Slovenska. Národní výbory se tak staly páteří revoluční státní moci lidu na povstáním osvobozeném území Slovenska.

Vznik Slovenské národní rady jako ústředního mocenského zastupitelského orgánu národního povstání je dokumentován deklarací SNR z 1. září 1944, přijaté na její první schůzi za povstání. Deklarace SNR je prvním státně mocenským aktem Slovenské národní rady a současně i významným politickým dokumentem povstání. Ze státně právního aspektu je nejvýznamnější vyhlášení revolučního převzetí státní moci, jakož i to, že se SNR považuje nejen za představitelku svébytnosti slovenského národa, ale přímo i *svrchovanosti ČSR*, že vystupuje jménem ČSR, že obnovuje její svrchovanost na celém území Slovenska. Tyto základní skutečnosti jsou vyjádřeny v celém obsahu tohoto prvního oficiálního aktu Slovenské národní rady.

⁹) Kl. Gottwald, Spisy XI., str. 353.

Slovenská národní rada deklarácí z 1. září 1944

1. oznámila vytvoření SNR jako vrcholného orgánu domácího odboje, sjednocujícího všechny demokratické a protifašistické složky;

2. vyhlásila, že SNR jako jediný representant slovenského národa přebírá na celém *Slovensku veškerou státní moc* („zákonodárnou i výkonnou“), jakož i obranu Slovenska až do doby, kdy si slovenský lid demokraticky určí své představitele;

3. deklarovala, že slovenský národ se staví za *bratrské soužití s českým národem v nové Československé republice*, přičemž ústavněprávní, hospodářské, sociální a kulturní otázky budou vyřešeny volenými představiteli slovenského a českého lidu;

4. v hospodářské a sociální oblasti považuje SNR za svůj cíl zajistit vyšší životní úroveň pracujícím, zejména rolníkům a dělníkům, spravedlivým rozdělením národního důchodu a úpravou vlastnictví a držby půdy ve prospěch drobných rolníků;

5. rozhodně jménem slovenského národa odsuzuje luďácký fašistický režim;

6. závěrem SNR povolává celý národ do boje proti fašistickému nepříteli a jeho domácím přísluhovačům, „aby všecí Slováci mohli si v slobodnej Československej republike zariadiť život podľa svojej vôle“.

Deklarace SNR,¹⁰ která celkem věrně odrážela základní požadavky Slovenského národního povstání, sehrála důležitý mobilizační význam v začátcích povstání. Její pokrokové revoluční směrnice však nebyly v zákonodárné činnosti za povstání přeměněny ve skutek. Tak zejména postrádáme v zákonodárství SNR za povstání konkretizaci těch požadavků, které sledují plnění hospodářských požadavků pozemkové reformy. Na druhé straně však nelze deklaraci SNR odtrhovat od jejího zákonodárství a jmenovitě pak jejích legislativních aktů, majících zásadní význam pro organizaci a správu osvobozeného území Slovenska. Deklaraci SNR je třeba současně chápat jako významnou *interpretační pomůcku* legislativních opatření Slovenské národní rady, jejíž základní teze možno považovat za politické normy závazné pro SNR samu i všechny jí podřízené státní orgány. Deklarace vycházela z plného respektování svrchovanosti Československé republiky, což se projevilo nezbytně v tom, že SNR vyhlásila převzetí moci z vnitrostátního aspektu vůči Slovensku, a to jak se praví v deklaraci „zákonodárné a výkonné“. Pokud si osobuje Slovenská národní rada úplnost státní moci na Slovensku v plném rozsahu, jak je to formulováno v nař. SNR č. 1/1944 Sb. nař. SNR, činí tak jednak z vnitrostátního aspektu vzhledem ke Slovensku, jednak jako státní orgán v dané revoluční situaci *reprezentující a současně i respektující svrchovanost Československé republiky* na Slovensku. Právě tyto první závazné zákonodárné akty SNR organizačního charakteru nelze odtrho-

¹⁰⁾ Text deklarace SNR z 1. 9. 1944 viz Slovenská národná rada 1943—1949, Bratislava 1949, str. 23—24.

vat od Deklarace SNR, což by bylo protismyslné již jen z toho důvodu, že tyto akty SNR byly schváleny společně s Deklarací na ustavující schůzi Národní rady jako ústředního mocenského orgánu povstání. Tyto první zákonodárné akty SNR mají povahou upravované materie nesporně ústavní význam. Jde především o nařízení č. 1/1944 Sb. n., kterým se stanoví:

1. že SNR přebírá na území Slovenska *veškerou státní moc* („celú zákonodárnú, vládnu a výkonnú moc na Slovensku“ § 1 cit. nař. SNR);
2. že všechny *dosavadní právní předpisy zůstávají v platnosti* „... pokiaľ neodporujú duchu republikánsko-demokratickému“.

Formulace kontinuity dřívějšího právního řádu, i když jde o kontinuitu z vůle revolučního orgánu moci, nese pečeť podílu slovenské buržoazie na výkonu mocenských pravomocí uskutečňovaných Slovenskou národní radou a je později brzdou revolučních opatření uskutečňovaných iniciativně zdola, hlavně národními výbory.

Dalším důležitým zákonodárným aktem SNR bylo nařízení č. 3/1944 Sb. n. SNR o zřízení ústředních úřadů, které zřizuje ústřední orgány státní správy pro území Slovenska, jimiž jsou: 1. *předsednictvo SNR*, 2. *pověřectva SNR*. Skutečnost, že SNR jako nejvyšší zastupitelský orgán převzala veškerou státní moc, již vykonávala jednak bezprostředně svým plénem, jednak svými vlastními orgány přímo podřízenými této nejvyšší zastupitelské instituci, jest svou formou příznačná pro skutečné revoluční orgány státní moci. Avšak této revoluční formě neodpovídal již plně obsah činnosti jednotlivých orgánů SNR.

Předsednictvo SNR bylo v cit. nař. 3/1944 Sb. n. SNR postaveno do jedné roviny s vlastními ústředními úřady tj. pověřectvy. Ve skutečnosti však jeho funkce byla daleko významnější a širší, a to jednak jako orgánu řídicího a organizujícího činnost samotné SNR, jednak řídicího orgánu správního, což osvětlíme v dalším výkladu. Předsednictvo SNR bylo ustaveno, resp. zvoleno v počtu 6 členů na schůzi SNR 5. 9. 1944.¹¹ Obdobně jako celá Slovenská národní rada, bylo předsednictvo SNR zvoleno na *paritním* základě podle dohody mezi tzv. občanskou skupinou — pozdější Demokratickou stranou a KSS. Parita byla uplatněna i ve funkci předsedy, byli zvoleni 2 předsedové (K. Šmidke a V. Šrobár).

I když SNR jako nejvyšší orgán státní moci byla od počátku povstání orgánem revoluční diktatury lidu, svým sociálním obsahem odpovídajícím první etapě lidově demokratického státu, přesto paritní podíl představitelů slovenské buržoazie na této revoluční moci, zvětšený ještě do určité míry buržoazními nacionalisty v KSS, měl nepříznivý vliv na obsah činnosti SNR, především jejího předsednictva i ústředních správních orgánů povstání, a brzdil uskutečňování úkolů této revoluční diktatury lidových mas.

¹¹⁾ Viz archiv SNR, Zápisnica slávnostného zasadnutia SNR, konaného dňa 5. 9. 1944 o 17. hod. v B. Bystrici v zasedacej sieni Obchodnej a priemyselnej komory, str. 2. Pozn. Tento zápis je časově prvním dochovaným dokumentem o vlastní činnosti SNR za povstání.

Slovenská národní rada se za povstání a po převzetí státní moci přeměnila ve *vrcholný zastupitelský orgán povstání*, z původních 13 členů na ustavující schůzi byl v následujících zářijových týdnech rozšířen počet členů SNR na 41 členů. Slovenská národní rada jako zastupitelský orgán byla ustavena a rozšiřována na paritním principu, a to delegací členů SNR KSS a tzv. občanským blokem resp. později Demokratickou stranou (20 členů za KSS, 20 členů za DS, dalším členem byl armádní velitel Golián). Později, v říjnu 1944 byla Slovenská národní rada rozšířena na 50 členů (24 členů za KSS, 24 členů za DS a zbývajícími členy byli armádní velitelé (Golián a Viest).¹²

Členové SNR skládali do rukou předsedy SNR *slib*, který nebyl právně zakotven, jeho znění však odráželo požadavky vedení národního povstání: „Sľubujem na svoju česť a svedomie, že ako člen SNR budem svoje povinnosti riadne a čestne plniť a nepreziadím nič z toho, čo by mohlo ohrožiť alebo poškodiť našu brannú silu a vedenie národného odboja.“¹³ Na instituci slibu člena SNR vidíme jednak vžitost tradice slibu člena zastupitelského orgánu, jednak i to, jak tato tradice dostává nový revoluční a pokrokový obsah, který se později stal i základem dnešního ústavního slibu poslanců SNR. Postavení členů SNR upravovaly zejména tzv. Zásady reorganizace SNR, které byly přijaty na schůzi SNR ze dne 6. 9. 1944,¹⁴ jejichž obsah pokud jde o úpravu postavení člena SNR byl publikován vyhláškou SNR. Touto vyhláškou SNR ze 6. září 1944 č. 2/1944 Úr. v. o honorování členů SNR a členů předsednictva SNR bylo stanoveno, že členství v těchto orgánech je čestné. Pro členy SNR, kteří změnou pobytu ztratili prostředky k existenci, pak bylo stanoveno, že mají být začleněni do jednotlivých pověření a mají zde být odměňováni za svoji práci. Pro charakter postavení členů SNR je konečně příznačné i prohlášení předsednictva SNR jednomyslně schválené plénem Slovenské národní rady na její schůzi 8. 9. 1944 o povinnosti členů SNR, jakož i členů místních a okresních národních výborů konat vojenskou službu.¹⁵

Z dokumentů, které jsme si uvedli, vyplývá závěr, že v postavení členů SNR za národního povstání byly odstraněny znaky postavení člena buržoazního parlamentního orgánu, spočívající zejména v nezávislosti na lidových masách, v možnosti provozovat parlamentní činnost jako „zaměstnání“ a v záměrném pro buržoazní soustavu orgánů odtržení poslanců od provádění zákonodárných opatření a od výkonných orgánů. To se zřetelně projevilo v těchto skutečnostech: a) členství v SNR bylo *čestnou funkcí*, byla odstraněna instituce poslaneckého

¹²⁾ Viz Slovenská národná rada 1943—1949, Bratislava 1949, str. 58—61, Pozn.: Jak vyplývá z Uhlířovy zprávy v londýnské státní radě, připravovalo se v říjnu další rozšíření SNR na 80 členů (Archiv NS, Stát. rada londýnská, zpráva posl. F. Uhlíře na VIII. plen. schůzi Stát. rady, 14. 12. 1944, str. 59).

¹³⁾ Archiv SNR, Zápisnica slávnostného zasadnutia SNR konaného dňa 5. 9. 1944, str. 1.

¹⁴⁾ Viz archiv SNR, Zápisnica zo zasadnutia SNR konaného 6. 9. 1944, str. 4.

¹⁵⁾ Viz Archiv SNR, Zápisnica zo zasadnutia SNR konaného dňa 8. 9. 1944, str. 2.

platu, b) členství v SNR mělo *pracovní charakter*, spočívající v podmínkách národního povstání přímo v povinnosti činně se účastnit branné akce slovenského lidu, c) členství v SNR mělo pracovní charakter i v tom smyslu, že zde bylo *zrušeno buržoazní dělítko* mezi zákonodárnou a usnášecí činností na jedné straně a výkonnou a prováděcí činností na straně druhé.

Povaha členství v SNR jako nikoliv parlamentní, nýbrž revoluční bojové zastupitelské instituci, vyplynula z konkrétních potřeb revoluční situace a celonárodního povstání. Charakter členství v SNR objektivně odpovídal potřebám i hluboce lidové povaze povstání a vyjadřoval také vedoucí úlohu komunistické strany v národním povstání slovenského lidu. Političtí reprezentanti slovenské buržoazie v národním povstání byli nuceni souhlasit s neparlamentním pojetím členství v SNR, aby se nekompromitovali, což však neznamená, že by se byli vzdali snah o zparlamentnění Slovenské národní rady již v samém průběhu povstání.

K HODNOCENÍ ČINNOSTI SLOVENSKÉ NÁRODNÍ RADY JAKO NEJVYŠŠÍHO ZASTUPITELSKÉHO ORGÁNU STÁTNÍ MOCI V NÁRODNÍM POVSTÁNÍ

Národně osvobozenecský boj našich národů přecházel již Slovenským národním povstáním do stadia národní a demokratické revoluce, avšak nejbližším hlavním a nejakutnějším úkolem bylo dokončit porážku hitlerovského Německa po boku Sovětské armády a *osvobodit naše národy zpod nacistického útlaku*. Nakolik činnost Slovenské národní rady a jejích ogránů objektivně přispěla k plnění a vyřešení tohoto nejbezprostřednějšího úkolu, musí být hlavním prubířským kamenem její činnosti. Nezbytnou součástí tohoto základního úkolu bylo faktické obnovení společné státnosti Čechů a Slováků a obnovení svrchovanosti Československé republiky.

Další skutečností, kterou nezbytně musíme při hodnocení činnosti SNR v povstání vzít v úvahu, je však i to, že ozbrojené povstání slovenského lidu je již *nástupem k národní a demokratické revoluci*. V této souvislosti proto je třeba prozkoumat, nakolik činnost SNR a jejích orgánů v daných historických podmínkách napomáhala řešení základních politických a sociálně ekonomických úkolů národního a demokratického revolučního převratu.

Národní povstání se stalo záležitostí nejširších mas slovenského národa. Povstání potvrdilo a upevnilo vedoucí úlohu dělnické třídy a komunistické strany v revolučním pohybu slovenského národa. Bylo vyvrcholením třídního boje, jehož ostří směřovalo proti hitlerovské nadvládě a její domácí opoře — luďácké fašistické buržoazii. Současně však národní povstání probíhalo za složitých podmínek, kdy na jedné straně proletariát spolupracoval s odbojovou částí slovenské buržoazie na řešení *celonárodních revolučních otázek* národního osvobození, svržení fašistického jha a obnovení demokracie a na druhé straně začala již slovenská buržoazie organizovat síly, jejichž pomocí se pokoušela zmocnit vedení politického života a zrestaurovat své hospodářské i mocenské pozice. Tyto ten-

dence slovenské buržoazie se plně projevovaly nejen v jejích vlastních politických dokumentech, nýbrž i přímo v orgánech Slovenské národní rady.

Pro restaurační politiku slovenské buržoazie za povstání jsou charakteristické tzv. programové zásady, vyhlášené po ustavení Demokratické strany v jejím deníku *Čas*. *Programové zásady DS* z velké části zcela nepokrytě formují požadavky obnovení hospodářské i politické moci buržoazie. Již v prvním čísle orgánu DS z národního povstání se vyzdvihuje *princip soukromého vlastnictví* jako programová zásada politiky DS, který je jen velmi průhledně a demagogicky maskován připuštěním určitých „korektur a omezení“ soukromého vlastnictví: „V hospodárskom živote stojíme na zásade súkromého vlastníctva, lebo ono je hýbadolom ľudského snaženia pre tvorenie hodnot, ale nebudeme váhať urobiť v ňom ďalšie korektury a obmedzenia, a to tam, kde to budú vyžadovať sociálne záujmy národných vrstiev...“¹⁶ Obdobným způsobem jsou rozváděny zásady politiky DS v jejích tzv. programových zásadách, publikovaných na počátku října 1944. Pokud jde o politické cíle DS, jsou formulovány v „programových zásadách“ zejména v požadavcích „vnitřně uspořádaného“ „právního státu“, „uspořádané obce“ na základě „pružné obecní samosprávy“ a „vyhovujícího obecního zřízení“ apod. Příznačné je zejména buržoazní, formálně netřídní chápání národnostní otázky, hlásající *harmonii tříd s „funkcí národa a státu“*.¹⁷ Právě pomocí této fikce harmonie buržoazních zájmů a národních potřeb pokoušela se DS i v pozdějším politickém vývoji svést slovenský lid z nastoupené revoluční cesty. Jediným politickým požadavkem v programu DS shodným s úkoly národní a demokratické revoluce byl požadavek obnovení svrchovanosti jednotného státu Čechů a Slováků a zabezpečení politické rovnoprávnosti našich národů. Program DS svědčí o tom, že se proti pracujícímu lidu Slovenska organizoval politicky zkušený protivník, což potvrzuje i to, že političtí představitelé slovenské buržoazie za povstání velmi záhy rozpoznali, že politická struktura Národní fronty v podobě soustavy dvou stran je pro buržoazii výhodná, umožňuje jí lépe koncentrovat reakční síly. Objasňuje to i teze propagovaná v úvodníku orgánu DS, podle níž se dokonce tvrdilo, že je „... v záujme našho oslobodzovacieho boja, aby nedošlo k utvoreniu ďalších strán...“¹⁸ a zároveň se demagogicky vyhlašovala nezbytnost dvou politických stran, což se mj. zdůvodňovalo i tím, že prý DS neuznává třídní nadvládu. Nejvýrazněji se reakční buržoazní podstata programových zásad DS projevovala v jejím pojetí hospodářské politiky. Řešení hospodářského postavení Slovenska a jeho „svojský vývoj“ v hospodářském ohledu spatřovala DS ve „všemožné podpoře soukromého podnikání zemědělského i průmyslového, obchodu a živností“.¹⁹ Typicky buržoazní je chápání otázky industrializace Slovenska, která

¹⁶) Čas č. 1 ze 17. 9. 1944, úvodník.

¹⁷) Viz Čas č. 13 z 1. 10. 1944, Programové zásady DS, str. 2.

¹⁸) Čas č. 19 z 8. 10. 1944, úvodník.

¹⁹) Čas č. 14 z 3. 10. 1944, Programové zásady DS, str. 3.

je považována za něco okrajového, majícího sloužit pouze k *podchycení „populačních přebytků“*.²⁰ Konečně DS ve svých programových tezích velkomyslně připouští možnost „postátnění velkých podniků určitých kategorií“ a „některých bank“, což má být patrně na oko určitá koncese lidovým požadavkům o znárodnění rozhodujících výrobních prostředků, čímž se však vůbec nevylučuje státněkapitalistické chápání obdobného „postátnění“.

Zmínili jsme se podrobněji o programových zásadách DS za povstání, abychom si blíže ozřejмили politické tendence slovenské buržoazie, připojivši se k národně osvobozeneckému boji a abychom také hlouběji pochopili vliv politických reprezentantů DS na činnost SNR a jejích orgánů. Konečně programové zásady DS nám osvětlují, odkud pramenil následující reakční vývoj této strany, i to, že nikterak nebyl náhodný.

Zatím co část slovenské buržoazie podílející se na povstání teprve organizovala své síly, což se projevilo v ustavení DS a v jejích snahách opírat se za povstání zejména o složky starého státního aparátu, které přešly na stranu národního povstání, zejména z řad vedení armády, komunistická strana vstupovala do národního povstání přes teror luďáckého fašismu organizačně stmelená, opírajíc se o masové odbojové organizace — národní výroby a partyzánské oddíly. Přestože KSS utrpěla vážné ztráty zejména v důsledku žalářování řady významných a dělnické třídy oddaných pracovníků a přestože politiku KSS nepříznivě ovlivňovalo působení buržoazních nacionalistů, podléhajících vlivu politických reprezentantů odbojové buržoazie, přes tyto nedostatky *politika KSS* a masová podpora slovenského lidu při jejím uskutečňování byla ve svém celku *výrazem vedoucí úlohy dělnické třídy a rozhodující úlohy lidových mas* ve Slovenském národním povstání. Vedoucí úloha komunistické strany se opírala o sílu stranického vedení v národních výborech a partyzánských oddílech, o pomoc zahraničního moskevského vedení KSČ a projevovala se i ve vedoucích orgánech povstání, i když nebyla v důsledku škodlivého vlivu buržoazních nacionalistů důsledně a správně uplatňována.

KSS vytyčovala jednoznačně politické cíle revolučního procesu, který se rozvinul v důsledku národního povstání a sledoval plnění úkolů národní a demokratické revoluce. V rezoluci sjednovacího sjezdu KSS a sociální demokracie na Slovensku se požaduje uskutečnění *lidové demokracie*, tj. „aby pracující ľud, ktorý tvorí obrovskú väčšinu obyvateľstva, bol nositeľom politickej moci v štáte“.²¹ V hospodářské oblasti vytyčuje sjednovací sjezd požadavek „socializace továren, podniků a bank“, jakož „i odevzdání půdy drobným rolníkům“. Přestože formulace o řešení vztahu našich národů v této rezoluci nese stopy

²⁰⁾ Čas č. 15 z 4. 10. 1944, Programové zásady DS.

²¹⁾ Pravda č. 8 ze 17. 9. 1944. V jednotě je síla. Rezolúcia sjednovacího sjezdu KSS a soc. dem. na Slovensku.

vlivu buržoazních nacionalistů, správně je vyzvednout požadavek *politické rovnoprávnosti* při řešení tohoto poměru. KSS ukazovala a vysvětlovala slovenskému lidu, že svým národním povstáním realizuje *právo slovenského národa na sebeurčení*. Sjednocovací sjezd správně orientoval KSS na rozvíjení masovosti, lidovosti a elánu povstání, přičemž na první místo kladl úkol všemožně posílit branné síly povstání a „sústrediť sa celkom na vyhnanie a zničenie germánskeho okupanta a jeho domáceho zrádcovského nohsleda“.²² Rozhodnou orientaci KSS na vytvoření nového, lidově demokratického Československa rovnoprávných Čechů a Slováků si také během povstání osvojila naprostá většina slovenského lidu a tato orientace byla mu též mobilizující silou i v dalších bojích po potlačení povstání.

Pro bližší ozřejmění obsahu činnosti Slovenské národní rady za povstání sledujeme nyní její činnost v těchto třech charakteristických úsecích:

1. v oblasti *organizačních aktů zásadní povahy*, majících význam pro budování nového státního aparátu a likvidace starého aparátu fašistického.

2. v úseku organizačské a mobilizační činnosti, směřující k posilování a organizování ozbrojených sil povstání a vedení *ozbrojeného boje* proti německým okupantům.

3. v oblasti zabezpečení *hospodářského života a sociálního zabezpečení* bojujícího slovenského lidu, jinými slovy zabezpečení a organizování zázemí povstání, jakož i přijímání a provádění opatření kulturního charakteru.

ad 1. Pokud jde o organizační akty SNR zásadního charakteru, mající přímo ústavní význam, uvedli jsme již na začátku této kapitoly nejdůležitější zákonodárné akty SNR z počátku povstání, které řešily jednak otázku vztahu národního povstání k dosavadnímu právnímu řádu, jednak organizovaly ústřední mocenské a správní orgány povstání, resp. vytvářely strukturu ústředních slovenských státních orgánů za povstání v podobě SNR, jejího předsednictva a pověřenectev SNR pro jednotlivé úseky státní správy.

Prvořadý význam pro započatý revoluční proces měla především otázka *rozbití fašistického státního aparátu* luďáckého loutkového státu. Ukázali jsme již, že fašistický státní aparát byl prakticky zlikvidován revoluční činností národních výborů zdola a že k jeho faktické likvidaci došlo přímou revoluční iniciativou povstalejšího lidu bez ohledu na dosavadní fašistickou buržoazní zákonnost a proti ní. Tomuto procesu napomáhala do jisté míry i činnost Slovenské národní rady a jejích orgánů, i když zdaleka nebyla Slovenskou národní radou za povstání přijata všechna potřebná revoluční zákonná opatření, směřující k likvidaci starého fašistického státního aparátu a vybudování nového, lidově demokratického státního aparátu. Procesu důsledného vypořádání se starým státním aparátem bylo na překážku protirevoluční navázání na dřívější legalitu včetně právního řádu tzv. slovenského státu ve zmíněném již nař. SNR č. 1/1944

²²⁾ Pravda, č. 10 z 20. 9. 1944, Referát předsedu KSS s. Šmidkeho na sjednocovacom sjazde.

Sb. nař. SNR, jímž se ponechávaly v platnosti všechny staré právní předpisy „pokud neodporují duchu republikánskodemokratickému“.

K zákonným opatřením SNR napomáhajícím bezprostředně likvidaci starého fašistického státního mechanismu patří pouze nař. SNR č. 4/1944 Sb. n. SNR z 1. 9. o rozpuštění politických stran a organizací, jímž se s okamžitou účinností likvidují všechny slovenské, maďarské a německé fašistické organizace (především HSL'S) a všechny jejich složky (tj. i ozbrojené složky, jakož i všechny jejich přidružené organizace (§ 1). Nař. SNR dále stanovilo, že majetek těchto fašistických sdružení propadá ve prospěch státu (§ 2) a postihuje jakoukoliv členskou činnost rozpuštěných fašistických organizací trestními sankcemi.

Vedle předpisů organizujících nejvyšší orgány moci a správy pro území Slovenska, pouze nař. SNR č. 23/1944 Sb. n. SNR z 26. 9. o přijímání důstojníků, rotmistrů a poddůstojníků do Československé armády na Slovensku, týká se *výstavby nového státního aparátu*. Tímto nařízením se ustavuje komise při velitelství čs. armády, kterou jmenuje velitel čs. armády na Slovensku (§ 1) a jež je zmocněna přijímat do čs. armády důstojníky, rotmistry a poddůstojníky. Ustanovení § 2 cit. nař. SNR pak stanoví, že komise nepřijme ty, kteří se nezapojili do domácího odboje a ty, jejichž přijetí by bylo v rozporu s důležitým vojenským nebo státním zájmem. Avšak toto nařízení SNR přichází až v době, kdy byl v podstatě převzat dosavadní velitelský sbor, nehledě ani k tomu, že tento předpis dával přijímání důstojnických a poddůstojnických kádrů plně do rukou velitelského sboru složeného většinou z představitelů buržoazie.

I když celkově SNR přispěla svými zákonnými opatřeními k odstraňování starého státního mechanismu a budování nových státních orgánů, přesto nelze přehlédnout závažnou mezeru v zákonodárné činnosti SNR za povstání vůči národním výborům. *Národní výbory*, které se staly mocenskou páteří Slovenského národního povstání, nebyly Slovenskou národní radou legislativně upraveny a péče o obsah jejich činnosti jakož i organizaci shora byla ponechána směrnicím pověřenectva vnitra.

Ad. 2. Na úseku organizace a posilování ozbrojených sil povstání a vedení bojů se pouze část činnosti Slovenské národní rady odrazila v jejích zákonodárných aktech. Nejvýznamnějším opatřením SNR pro provedení ozbrojeného boje bylo zřízení *Rady na obranu Slovenska* (nař. SNR č. 14/1944 Sb. n. SNR z 12. 9.), které zároveň bylo organizačním aktem zásadní povahy. Vycházelo ze správné myšlenky jednotného velení ozbrojeným silám národního povstání, ale ve skutečnosti se vedení ROS dostalo z větší části do rukou představitelů buržoazie, která toho využívala pro své snahy o podřízení partyzánských oddílů armádě, kde měla oporu v reakčním důstojnickém sboru.²³ To bylo umožněno ustanovením § 3 cit. nař., podle něhož usnesení ROS byla závazná pro všechny vojenské i partyzánské útvary a velitelství. Složení ROS bylo v § 2 cit. nař. SNR

²³⁾ Viz J. Doležal: Slovenské národní povstání, SNPL 1954, str. 153.

stanoveno takto: Předsedou ROS byl hlavní velitel branné moci na Slovensku, (který byl dosazen londýnskou vládou), členy ROS byli 3 zástupci branné moci určení tímto velitelem, dále 2 zástupci SNR (paritně určení) a konečně 2 zástupci hlavního velitelství partyzánských oddílů na Slovensku jmenovaní tímto velitelstvím. Pokud jde o úkoly ROS, odkazuje se na § 12 zák. č. 131/1936 Sb. z. a n., kde se tomuto orgánu vyhrazuje soustavná péče o zabezpečení obrany a s tím souvisící příprava a zajištění hospodářských a zásobovacích opatření, jakož i vydávání směrnic pro opatření pracovní, finanční, dopravní, správní aj. ROS ve věcech obrany byla samostatným orgánem, jehož usnesení se předkládala předsednictvu SNR jen na vědomí. Nařízení SNR o zřízení ROS mělo dočasnou platnost do konce roku 1944.

O pokusech buržoazie využít ROS jako nástroj své politiky svědčí projednávání návrhu nař. SNR o zřízení ROS v plénu SNR. V původním návrhu předneseném Lettrichem byla závaznost usnesení ROS rozšířena i na „všechny orgány státní správy“.²⁴ Je jasné, že při extensivním chápání pravomoci ROS podle zák. č. 131/1936 Sb. a při složení ROS, kde v důsledku zastoupení armádního velitelství měli převahu buržoazní reprezentanti, bylo zde nebezpečí při závaznosti usnesení ROS pro státní orgány civilní správy, že ROS bude zneužita jako nástroj vojenské diktatury, v níž rozhodující vliv by měli buržoazní představitelé. Přes Lettrichovu obhajobu původního návrhu nař. SNR plénum SNR nepřijalo původní znění návrhu, podle něhož se vlastně civilní státní orgány podřizovaly ROS a omezilo působnost ROS pouze na sféru ozbrojených sborů armády a partyzánů.²⁵

Hlavním nedostatkem činnosti ROS za povstání však bylo to, že se omezovala pouze na organizování obranných bojů, což oslabilo údernou sílu povstání a ztížilo situaci v pokračování v boji po obsazení osvobozeného území fašistickými vojsky.²⁶

Dalším významným opatřením SNR na úseku organizace a budování braných sil povstání bylo nař. SNR č. 23/1944 Sb. n. SNR o přijímání důstojníků, rotmistrů a poddůstojníků do Československé armády na Slovensku, o němž jsme se již zmínili. Řada nař. SNR byla pak zaměřena k hmotnému zabezpečení příslušníků ozbrojených sborů.

Slovenská národní rada i v plénu přímo projednávala některé konkrétní otázky vedení ozbrojeného boje za povstání a podrobovala kritice nedostatky. Lze však vytknout určitý nedostatek, že předsednictvo SNR mohlo a mělo soustavněji orientovat činnost pléna SNR na komplexní projednávání zásadních otázek vedení, organizace a zabezpečování ozbrojeného boje slovenského lidu proti hitlerovským okupantům. Přesto téměř každá schůze SNR se zabývala otázkami souvisejícími s vedením boje proti hitlerovské armádě, na některých

²⁴) Viz Archiv SNR, Zápisnica zasadnutia SNR konaného dňa 12. 9. 1944, str. 2.

²⁵) Viz tamtéž, str. 4.

²⁶) Viz V. Široký, Pravda 28. 8. 1949.

schůzích byla projednávána vojensko-politická situace nebo z iniciativy členů SNR byly kritizovány nedostatky, zejména nesprávný postup armádních důstojníků a velitelů.²⁷ Zvláště ostrou kritiku nedostatků bojové morálky armády a chyb velitelského a důstojnického sboru provedla SNR na své schůzi 22. 9. 1944. Byla kritizována ústupová taktika armády, i to, že její velitelský sbor neprošel potřebnou očistou. Z této schůze vzešel i návrh, aby se konala zvláštní schůze SNR následujícího dne, které by se zúčastnili i důstojníci generálního štábu odpovědní za bojové operace. O konání této schůze SNR se však dokument nezachoval.

Málo pozornosti bylo v jednání SNR věnováno otázkám potřeb partyzánských oddílů. Teprve v říjnu byla přijata některá opatření k zabezpečení jejich bojových úkolů se strany SNR (nař. SNR č. 32/1944 Sb. n. SNR). Na schůzi 20. 10. 1944 pak SNR schválila usnesení předsednictva SNR o zásobování partyzánských oddílů, které navrhl Hlavní štáb partyzánských oddílů na Slovensku s tím, že se dá na vědomí všem místním a okresním národním výborům.²⁸

Činnost SNR měla i bezprostřední mobilizační význam, a to jak svými základními dokumenty (Deklarace SNR) tak konkrétními opatřeními. Jménem SNR byla 1. září vyhlášena mobilizace záložníků do 35 let. Věkové omezení mobilizace však podvazovalo revoluční bojovou iniciativu slovenského lidu a mělo nepříznivý vliv i na politicko-kádrové složení armády.²⁹ Mobilizace civilních osob byla provedena vyhláškou SNR z 26. září 1944 Úr. v. o povolání k osobním úkonům za branné pohotovosti státu a zahrnovala všechny osoby od dokončeného 17 roku do 60 let. Otázkou mobilizace mužů nad 35 let se pak plénium SNR zabývalo na své schůzi 12. 9. 1944.

Slovenská národní rada činností většiny svých členů i svým plenárním jednáním přispívala k udržování a posilování bojové morálky a povzbuzovala bojující slovenský lid v jeho zápasu s hitlerovskými vojsky. O tom svědčí mj. i rezoluce SNR z 13. 10. 1944 adresovaná bojující armádě povstání.³⁰

Ad 3. Závažným úsekem činnosti SNR za povstání byla opatření v hospodářské a sociální oblasti, směřující k organizaci zázemí povstání. S touto problematikou souvisí i některá opatření v kulturní oblasti. Na tomto úseku, i když musíme zde přihlížet k časově omezeným možnostem SNR i k tomu, že její činnost se vyvíjela pod tlakem vojenských událostí, se projevíly vážnější mezery. V konkrétních opatřeních SNR za povstání se totiž ještě málo odrážely cíle vyhlášené SNR v její deklaraci z 1. září, sledující právě revoluční přeměny

²⁷) Např. na schůzi SNR 14. 9. byl v SNR kritizován neodpovědný postup armádních velitelů a důstojníků při ústupu z Liptovského Mikuláše a Ružomberoku. (Viz archiv SNR, Zápisnica zasadnutia SNR zo 14. 9. 1944, str. 5—6.)

²⁸) Viz Archiv, Zápisnica zo 14. zasadnutia SNR konaného dňa 20. 10. 1944, str. 1.

²⁹) Viz B. Graca: Slovenské národné povstanie, vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja slovenského ľudu, Sborník SAV, 1954, str. 109—110.

³⁰) Viz Archiv SNR, Zápisnica z 13. zasadnutia SNR konaného 13. 10. 1944, str. 1.

v hospodářské a sociální oblasti, jmenovitě pak úpravu vlastnictví a držby půdy ve prospěch drobných rolníků.

Významnějšími nařízeními SNR, odpovídajícími již plnění úkolů začínající národní a demokratické revoluce našeho lidu byly pouze nař. SNR č. 11/1944 Sb. n. SNR z 8. září 1944 o zajištění německých a arizovaných podniků a nař. SNR č. 5/1944 Sb. n. SNR ze 6. září o postátnění školství na Slovensku. Možno k tomu přiřadit též nař. SNR č. 15/1944 o dočasném zákazu zcizení nemovitostí a omezení zatížení nemovitostí, které sice sehrálo pozitivní úlohu tím, že znemožňovalo machinace s pozemkovým majetkem přicházejícím v úvahu pro pozemkovou reformu, avšak nedávalo ještě ani píď půdy drobným rolníkům a bezzemkům, kteří žádali konfiskaci a rozdělení půdy maďarských a německých velkostatkářů, jakož i zrádců slovenského národa.

Nedostatkem zmíněného nař. SNR č. 11/1944 Sb. n. SNR však byla skutečnost, že umožňovalo ponechat dřívější vedení podniku (§ 3 cit. nař. SNR) a že podle něho správce do zajištěných podniků určovalo pověřenectvo pro věci hospodářské a zásobovací a nikoliv národní výbory. Šlo o individuální správce na rozdíl od požadavku, uplatňovaného v orgánu KSS — „Pravdě“, aby tyto podniky byly dány pod správu národních výborů a vyvlastněny.

Závažným momentem pro činnost SNR v této oblasti byla *konference závodních výborů*, která se konala 15. 10. 1944 v Podbrezové. Tato konference dělnických delegátů svolaná z iniciativy komunistické strany a za aktivní účasti J. Švermy přijala rezoluci, jíž se obrací přímo na SNR. V této rezoluci se zdůrazňuje, že dělnická třída žádá: „Chceme sa zúčastniť spolurozhodovania o produktoch svojej práce a o prostriedkoch, ktorými pracujeme“. V rezoluci se konstatuje, že zákonná úprava práv závodních výborů z předmnichovské republiky je nevyhovující a že proto je nezbytné vydání nového zákona o závodních výborech: „Žiadame, aby bol vydaný nový zákon o závodných výboroch, ktorým bude závodným výborom ako rovnoprávným partnerom s vedeniami závodov priznané právo spolurozhodovať o všetkých dôležitých veciach týkajúcich sa správy závodu, nech je to otázka prijímania a prepustenia zamestnancov, otázka mzdových, platových a pracovných podmienok, otázka obmedzenia rozšírenia výroby, otázka cenová, otázky finančné, slovom všetky dôležité otázky... Nakoľko nie teraz možné vydať zákon o závodných výboroch, žiadame, aby bolo vydané nariadenie SNR, v ktorom by boli tieto otázky dočasne riešené“.³¹ V závěru této rezoluce se pak vyzdvihuje přímo i požadavek postátnění podniků cizího kapitálu i domácích zrádců: „Nestaviame otázku vlastníctva, považujeme však za potrebné, aby boli poštátnené podniky a majetok patriaci kapitálu nemeckému a maďarskému a majetok patriaci všetkým zahraničným i domácim nepriateľom štátu“.³²

³¹) Archiv SNR, Rezolúcia konferencie závodných výborov konanej dňa 15. 10. 1944 v Podbrezovej, adresovaná na SNR v B. Bystrici.

³²) Viz tamtéž.

Tato rezoluce byla vzata na pořad jednání SNR na předposlední schůzi jejího pléna za povstání. V projevu k této rezoluci se doporučovalo, aby SNR upravila kompetenci závodních výborů nařízením, avšak konkrétní návrh tohoto nařízení nebyl vypracován. Šlo ve skutečnosti jen o určitou legalizaci činnosti závodních výborů za povstání, které se již samy iniciativně účastnily rozhodování o všech důležitých věcech řízení závodů. Pro postoj DS k demokratickým přeměnám již za povstání byl přitom příznačný lakonický návrh jejího představitele Lettricha, který tehdy v plénu SNR „...navrhuje tuto rezolúciu vziať na vedomie“.³³

Mezi hospodářsko-organizační opatření SNR je však třeba počítat nařízení SNR zajišťující finanční hospodaření povstaleckých orgánů a organizaci finančního aparátu (nař. SNR č. 17/1944 Sb. n. SNR, kterým se dočasně pověřuje Slovenská národní banka, filiálka v Banské Bystrici výkonem všech práv a povinností Národní banky, nař. SNR č. 38/1944 Sb. n. SNR).

Opatření SNR v oblasti kulturní se omezila v době povstání na postátnění školství, jež bylo vzhledem k značnému podílu církevního školství na Slovensku významným demokratickým opatřením (nař. SNR č. 5/1944 Sb. n. SNR). S tímto opatřením pak souvisela některá nař. SNR, rušící důsledky luďáckého režimu (např. odstranění zákazu koedukace na slovenských školách, nař. SNR č. 7/1944 Sb. n. SNR). Je v celku přirozené, že v době, kdy prvořadým byl ozbrojený boj proti nastupujícímu hitlerovskému vojsku, nemohla se ve větší míře činnost SNR v kulturní oblasti rozvinout.

Slovenská národní rada vyvinula také poměrně intenzivní činnost na úseku sociálního zabezpečení. I když zde nebyla učiněna opatření zásadního, nýbrž spíše organizačního charakteru, přispěla svým dílem k zajištění zázemí povstání. Šlo zejména o nař. SNR č. 21, 34 a č. 36/1944 Sb. n. SNR.

Zákonodárná činnost SNR se za poměrně krátkou dobu povstání dosti rozvinula, celkově bylo za povstání vydáno 38 nařízení SNR. Tato činnost má i určité *specifické právní aspekty*. Zákonodárná činnost SNR vychází ve svém nařízení č. 1/1944 Sb. n. SNR z 1. IX. z formálního principu kontinuity. Podle § 2 cit. nař. všechny zákony, nařízení a opatření, tedy veškeré dřívější právní předpisy, dokonce i normy tzv. slovenského státu zůstávají zásadně v platnosti, zrušují se pouze ty, které „odporují duchu republikánsko-demokratickému“. Na tento princip vlastně po formální stránce navazují i některá nařízení SNR, která výslovně předpokládají platnost určitých starých právních předpisů. Některá nařízení SNR však výslovně zrušují dřívější právní předpisy (např. nař. SNR č. 16/1944 Sb. n. SNR).

Ve skutečnosti však nařízení SNR z doby povstání ve svém celku, celá její zákonodárná činnost, opírající se o akty mající revoluční význam a nový demokratický obsah, znamenají právě *revoluční diskontinuitu s předchozím právním řá-*

³³⁾ Viz Archiv SNR, Zápisnica z 13. zasadnutia SNR konaného 13. 10. 1944, str. 1.

dem. Sám vznik slovenského zákonodárného orgánu, který se z revolučně projevéné vůle slovenského národa začleňuje do rámce nové Československé republiky je v zásadním protikladu jak vůči pseudolegalitě tzv. slovenského státu, tak vůči právnímu řádu předmnichovské republiky. Deklarace SNR z 1. 9. 1944 i nařízení SNR, která zřizují a organizují slovenské národní orgány, vycházející z principu svébytnosti slovenského národa, jsou v principiálním protikladu k dřívějšímu právnímu řádu na základě ústavy z r. 1920, obražejícím národnostní rozpory a útlak kapitalistické společnosti a znamenají tak státněprávní vyjádření počátku nové éry našeho státu, budovaného na základě svébytnosti slovenského národa a jeho rovnoprávnosti s národem českým.

O tom svědčí též nařízení č. 4/1944 Sb. n. SNR o rozpuštění politických stran a organizací, které znamená příkrou diskontinuitu s předchozím právním řádem fašistického „slovenského státu“. Na tom zřetelně vidíme, že na Slovensku vytrysknuvší proud národní a demokratické revoluce se nedal spoutat krupýřem právní kontinuity a staré buržoazní legality, jak si to přáli představitelé buržoazie. Revoluční boj pracujících mas si proto vynutil přes toto reakční úsilí i *nové právní formy*, které překonávají starý právní pořádek.

Rozsah zákonodárné pravomoci SNR za povstání vyplývá ze skutečnosti, že si SNR nař. č. 1 z 1. září osvojila *veškerou* zákonodárnou pravomoc na území Slovenska, tj. i vydávání předpisů ústavního charakteru. Taková zákonodárná autorita SNR byla *v době povstání nezbytná* a měla podstatný význam pro organizaci povstání, mohla však mít daleko výraznější význam pro rozvíjení lidového charakteru Slovenského národního povstání, avšak po této stránce jí nebylo za povstání dostatečně využito. Nešlo však o suverénní pravomoc nejvyššího státního zákonodárného orgánu, neboť SNR vycházela ve své deklaraci z 1. 9. 1944 ze svrchovanosti ČSR a tím i ze zákonodárné svrchovanosti jejího nejvyššího zákonodárného orgánu. Slovenská národní rada byla za povstání *přímým politickým výrazem sebeurčení slovenského národa*, který ze své revolučně projevené vůle přikročil k faktickému obnovení svrchovanosti ČSR na nových, skutečně demokratických principech. Slovenská národní rada tak od počátku povstání, od uchopení moci nebyla jen orgánem slovenským, orgánem *slovenského národa*, nýbrž orgánem československým. Slovenská národní rada se chopila státní moci jako reprezentantka slovenského národa ve jménu svrchovanosti Československé republiky. SNR převzala z vůle slovenského národa státní moc, aby obnovila svrchovanost Československé republiky na Slovensku, aby obnovila státněprávní spojení českého a slovenského národa v jednotném státě na skutečně demokratických základech.

O skutečnosti, že si SNR nepřisvojila zákonodárnou pravomoc na úrovni státní svrchovanosti svědčí i termín pro její zákonodárné akty: „nařízení“, který v našem případě naznačuje respektování celostátního zákonodárného centra. V tomto směru je charakteristické i to, že zákonodárná činnost SNR za povstání přímo vychází z *existence Československé republiky*. O tom nalezneme

řadu dokladů jak v nař. SNR tak i v nižších normativních aktech, vydaných pověřenectvy.³⁴

Činnost SNR za povstání však nelze hodnotit pouze z hlediska zákonodárství. Vlastní činnost SNR i činnost jejích členů měla velký význam *politickomobilizační*. Některé schůze SNR byly přímo zaměřeny k objasnění základních politických otázek a jejím hlavním obsahem bylo přednesení zásadních politických projevů (např. schůze SNR z 3. 10. 1944, na níž odezněl známý projev J. Švermy po jeho příchodu ze Sovětského svazu). Politicko-mobilizační funkce SNR vyplynula nejen z její povahy jako nejvyššího zastupitelského orgánu povstání, nýbrž i z toho, že SNR byla chápána jako politicko-organizační výraz jednoty slovenského národa v povstání, jako představitel *jednotné národní fronty slovenského národa*.³⁵

Škodlivými momenty ve vývoji Slovenské národní rady za povstání byly snahy buržoazních politických reprezentantů o uplatňování kontinuity buržoazní legality i určité snahy o zparlamentnění SNR. Pokusy o zachování buržoazní legality jsou vyjádřeny v samotném nař. SNR č. 1/1944 Sb. n. SNR (§ 2). Do jakých reakčních důsledků chápali představitelé buržoazie tuto kontinuitu, o tom svědčí dokonce jejich postoj k reakčním opatřením bratislavské luďácké vlády, kdy např. považovali za platné stanné právo, vyhlášené touto fašistickou vládou.³⁶

Snahy o zparlamentnění SNR zde nesporně ze strany politických představitelů DS byly již za povstání, nemohly se však projevit a zřetelněji uplatnit vzhledem k revoluční situaci, která bezpodmínečně vyžadovala, aby SNR byla *operativní pracující politickou institucí*. Tyto parlamentární tendence se projevily někdy v průběhu jednání SNR, které (je však třeba říci, že v ojedinělých případech) vlivem buržoazních činitelů občas zaběhlo do parlamentního způsobu diskuse k nepodstatným otázkám, a nepřímou i v tom, že SNR věnovala poměrně dosti pozornosti některým dílčím právním úpravám z hlediska základních potřeb povstání málo významným, zatímco některé podstatné otázky (postavení národních výborů, závodních výborů aj.) nebyly legislativně zabezpečeny.³⁷ Tyto tendence se však v době povstání nemohly prosadit, a proto nic nemění na základním charakteru Slovenské národní rady jako revoluční pracovní zastupitelské instituce v této době.

Činnost SNR za povstání byla výrazně ovlivněna členy SNR — komunisty,

³⁴) Viz např. nař. SNR č. 12, 23, 29/1944 Sb. n. SNR, Úr. vestník č. 11 z 23. 9. 1944 apod.

³⁵) Viz Pravda č. 26 z 8. 19. 1944, Všetky sily do boja za slobodu. Prevolanie ÚV KSS k slovenskému národu: „... V tomto ťažkom boji sme sa všetci sjednotili. Vyrástol a upevnil sa náš jednotný národný front, ktorý stmeluje všetkých roduverných Slovákov bez rozdielu stavu, politického presvedčenia a náboženstva, a ktorý je predstavovaný našou Slovenskou národnou radou.“

³⁶) Archiv SNR, Zápisnica o zasadnutí SNR konaného 19. 9. 1944, str. 3. Vystoupení J. Lettricha.

³⁷) Celkově konala SNR v době povstání včetně ustavující schůze 1. 9. 1944 16 schůzí.

kteří byli iniciátory kritiky všech nedostatků vedení boje i organizace zázemí a jejich zásluhou SNR vyvíjela stálý tlak na předsednictvo SNR i pověřenectva, sledující odstranění zjištěných závad. Příkladem je vystoupení s. Fr. Kubače na schůzi SNR 14. 9. 1944, v němž požadoval věnovat maximální pozornost zlepšení sociálního postavení dělnictva, poukázal na nesprávnost toho, že některé závody zbytečně přerušily práci i nesprávný postup některých zaměstnavatelů a žádal rázné zjednání nápravy.³⁸

Činnost SNR také výrazně přispěla k politickému utváření nového vztahu českého a slovenského národa v tvořícím se novém, lidově demokratickém Československu.

3. PŘEDSEDNICTVO SNR A SLOVENSKÉ ORGÁNY STÁTNÍ SPRÁVY ZA SLOVENSKÉHO NÁRODNÍHO POVSTÁNÍ

SNR, která zakotvila svoji přeměnu v orgán státní moci pro území Slovenska nařízením č. 1/1944 Sb. n. SNR z 1. září 1944 o vykonávání zákonodárné, vládní a výkonné moci na Slovensku, nevykonávala veškerou pravomoc spojenou s výkonem státní moci od počátku bezprostředně. Její správní, resp. „vládní a výkonnou“ složku vykonávaly slovenské ústřední orgány státní správy. Tyto slovenské správní orgány byly zřízeny nařízením SNR č. 3/1944 Sb. n. SNR z 1. září 1944 o zřízení ústředních úřadů, jímž se k obstarávání *státní správy* ržizují:

1. *předsednictvo Slovenské národní rady,*

2. *pověřenectva Slovenské národní rady* podle jednotlivých oborů státní správy.

S tímto zásadním organizačním opatřením SNR souvisí o něco později schválené „Zásady reorganizácie SNR“, projednané a schválené plénem SNR na její schůzi 6. 9. 1944. Tyto zásady stanovily ohledně předsednictva SNR v b. 2: „Prezídium SNR a povereníci sú vykonávateľmi vládnej moci SNR“.³⁹

Pozdější návrh organizačního statutu SNR, který měl být původně projednán na schůzi SNR 13. 10. 1944⁴⁰ a zřejmě měl být i určitým jednacím řádem SNR, se však již na pořad jednání pléna SNR nedostal.

Tak v důsledku konkrétních potřeb dělby práce řídicích funkcí ústředního orgánu povstání a nutnosti specializovaného řízení jednotlivých oborů správy, dochází od začátku povstání k určité diferenciaci centrálního orgánu povstání a k *vytváření soustavy slovenských národních orgánů*, které jsou však velmi těsně spjaty se Slovenskou národní radou jako celkem a do určité míry jsou vlastně jen výrazem dělby práce uvnitř Slovenské národní rady samé. Tento proces vytváření slovenských národních orgánů byl ovšem za povstání ve svém počátečním stadiu.

³⁸) Viz Archiv SNR, Zápisnica zasadnutia SNR konaného 14. 9. 1944.

³⁹) Archiv SNR, Zápisnica zo zasadnutia SNR konaného dňa 6. 9. 1944, str. 4.

⁴⁰) Viz Archiv SNR, Zápisnica z 13. zasadnutia SNR konaného 13. 10. 1944, str. 2.

Nejvýraznější úlohu v této struktuře orgánů Slovenské národní rady mělo předsednictvo SNR. Předsednictvo SNR bylo vedle své funkce *řídícího orgánu SNR*, tj. orgánu řídícího práci pléna SNR a universálního výboru SNR, podávajícího návrhy legislativních opatření, usnesení SNR apod., *ústředním kolegiálním orgánem státní správy*, řídícím pověřenectva a rozhodujícím o nejdůležitějších otázkách správy osvobozeného území. Předsednictvo SNR bylo právě oním stálým, nepřetržitě činným, kolektivním řídícím orgánem Slovenského národního povstání, které mělo v rukou prostředky k vedení hrdinného boje slovenského lidu.

Předsednictvo SNR bylo v prvních dnech povstání čtyřčlenné, od 5. 9. 1944 se rozšířilo na 6 členů a od 19. 9. 1944 na 8 členů. Činnost předsednictva SNR ovlivňovalo jeho politické složení, na němž vedle představitelů slovenské buržoazie zúčastniviši se protifašistického odboje (Šrobár, Ursíny, Lettrich, Styk) se podíleli za KSS též buržoazní nacionalisté (Husák, Novomeský).⁴¹ V důsledku toho předsednictvo SNR nevyužilo plně svých pravomocí a možností k všestranné mobilizaci a organizaci všech sil slovenského lidu v povstání a především pro vytvoření a upevnění bojové jednoty fronty se zázémím. Škodlivé působení buržoazních nacionalistů pak ve svých důsledcích oslabovalo vedoucí úlohu dělnické třídy a komunistické strany za povstání.⁴²

Ústřední postavení předsednictva SNR v soustavě slovenských orgánů státní správy za povstání právně zakotvuje nař. SNR č. 3/1944 Sb. n. SNR, z něhož vyplývá, že předsednictvo SNR na rozdíl od pověřenectev SNR je *ústředním orgánem státní správy s obecnou kompetencí*. Úloha předsednictva SNR jako ústředního výkonného orgánu státní moci je dále zvýrazněna ustanovením cit. nař. SNR, a poté i novelou (nař. SNR č. 8/1944 Sb. n. SNR), které předsednictvu SNR svěřuje vymezovat kompetenci jednotlivých slovenských ústředních úřadů a tím i předsednictva SNR samotného. Nař. SNR č. 3/1944 Sb. n. SNR přitom ne zcela vhodně zahrnuje předsednictvo SNR pod pojem „ústřední úřady“. Pravomoc předsednictva SNR vymezovat kompetenci slovenských ústředních úřadů státní správy nutno ovšem chápat v rámci výkonné a nařizovací působnosti v jednotlivých rezortech státní správy. Není tudíž a nemohla být tato pravomoc chápána a uplatňována v rozporu s úplností moci Slovenské národní rady, zahrnující i pravomoc zákonodárnou.

Zákonná úprava instituce předsednictva SNR za slovenského povstání měla určitou mezeru v tom, že nebyl zmíněnými nařízeními SNR ústavního charakteru upraven vztah předsednictva SNR k plénu Slovenské národní rady, jme-

⁴¹⁾ Viz Slovenská národná rada 1943—1949, Bratislava 1949, str. 59—60.

⁴²⁾ Zásadní kritika vedoucích orgánů povstání pokud jde o škodlivé působení politických reprezentantů slovenské buržoazie a zejména též buržoazních nacionalistů ve Slovenském národním povstání je obsažena v pracích slovenských historiků B. Gracy: Slovenské národné povstanie — vyvrcholenie národnooslobodzovacieho boja slovenského ľudu, Sborník Slovenské národné povstanie, SAV 1954; M. Gosiorovského: Slovenské národné povstanie, SAV 1954 i v populárně vědecké práci M. Hysky: Slovenské národné povstanie, SAV 1954.

novitě, že nebyl právně zakotven státněprávní vztah podřízenosti a odpovědnosti předsednictva SNR Slovenské národní radě. Tuto mezeru však do jisté míry vyplňovaly zásady reorganizace SNR, schválené plénem SNR na schůzi 6. 9. 1944. Podle těchto zásad jsou předsednictvo SNR a pověřenci „vykonavateli vládní moci SNR“, přičemž „pověření SNR, ako aj vykonávatelia vládní moci (tj. členové předsednictva SNR — pozn. J. G.) sú politicky zodpovední za svoju činnosť SNR“.⁴³ Tímto způsobem tedy SNR stanovila i *odpovědnost* členů předsednictva SNR a tím i *předsednictva SNR plénu SNR*. Ze Skutečnosti, že SNR schvalovala složení předsednictva SNR a tímto způsobem vlastně provedla jeho volbu, i z faktických vztahů SNR k předsednictvu jak se za povstání, pokud můžeme z dochovaného materiálu zjistit, utvořily, vyplývá závěr, že vztahy podřízenosti a odpovědnosti předsednictva SNR Slovenské národní radě se již za povstání v podstatě vytvořily. Státněprávně pak lze odvodit pravomoc pléna SNR vůči předsednictvu SNR ze základní státněprávní normy o pravomoci SNR nař. SNR č. 1/1944 Sb. n. SNR, podle níž si SNR osobovala úplnost státní moci (zákonodárné, vládní a výkonné).

Předsednictvo SNR mělo až do poloviny října 1944 denní schůze, od této doby zasedalo pak třikrát týdně. Na těchto schůzích se projednávaly situační zprávy vojenského velitelství, politické referáty, aktuální otázky, prováděla se zde příprava plenárních zasedání SNR a připravovaly se návrhy nařízení SNR „a běžné, osobné, finančné, hospodárske a iné veci,“⁴⁴ tedy záležitosti státní správy na osvobozeném území Slovenska. Z uvedeného je rovněž patrné, že předsednictvo SNR soustředilo ve svých rukou *zákonodárnou iniciativu*, což také mělo vliv na nedostatečné využití zákonodárné pravomoci SNR za povstání. Pro uvedené již složení předsednictva SNR nemohla však na jeho činnost náležitě působit ani kritika, především z iniciativy představitelů komunistické strany, týkající se práce předsednictva SNR a jednotlivých pověřenců, jež byly pronášeny v plenárních schůzích SNR. V průběhu schůze SNR konané 22. 9. 1944 můžeme např. sledovat pokusy Ursínyho a Husáka oslabovat ostrí kritiky členů SNR, kteří oprávněně poukazovali na neodpovědný postup důstojníků armády.⁴⁵ Posouzení činnosti předsednictva SNR za povstání je však obtížné vzhledem k tomu, že se nedochovaly o jeho činnosti přímé dokumenty, zejména o jeho schůzích a usneseních.

Úloha a pravomoc předsednictva SNR vyplývala též z nařízení SNR o Radě na obranu Slovenska a z řady prováděcích ustanovení zákonodárných aktů SNR. V tomto ohledu předsednictvu SNR příslušela pravomoc kontroly usnesení Rady na obranu Slovenska, jež ROS měla za povinnost předkládat předsednictvu SNR na vědomí. Předsednictvo SNR společně s pověřenectvem SNR

⁴³) Archiv SNR, Zápisnica zo zasadnutia SNR konaného dňa 6. 9. 1944.

⁴⁴) Slovenská národná rada 1943—1949, Bratislava 1949, str. 40.

⁴⁵) Viz zápisnica o zasadnutí SNR, konanom dňa 22. 9. 1944.

pro národní obranu bylo také pověřeno nař. SNR č. 14 z 12. IX. 1944 o zřízení Rady na obranu Slovenska jeho uskutečněním.⁴⁶ U opatření dotýkajících se *více nebo všech rezortů* (např. SNR č. 16/1944 Sb.), je vedle příslušných rezortů pověřeno jeho *provedením* zpravidla též *předsednictvo SNR* jako řídicí slovenský orgán státní správy. Rovněž tam, kde se nař. SNR týká uplatňování její pravomoci, je prováděním takového předpisu pověřeno předsednictvo SNR (nař. č. 37/1944 Sb. n. SNR z 13. října o pověřencích SNR a jejich zástupcích). Podle nařízení SNR č. 10/1944 Sb. n. SNR příslušela předsednictvu SNR též péče o publikaci právních aktů, vydávaných SNR, předsednictvem SNR, pověřenectvy SNR a jinými státními institucemi v Úradnom vestníku.⁴⁷

Předsednictvo SNR publikovalo veřejně 2 usnesení v úředním věstníku. Většina ostatních opatření předsednictva SNR měla patrně povahu interních pokynů a směrnic, jakož i individuálních aktů a nebyla též vzhledem k utajení řídicí činnosti za povstání publikována. Z publikovaných usnesení je to vyhláška z 8. září 1944 o povinnosti konání vojenské služby členů SNR, pověřenců, funkcionářů SNR a členů místních a okresních národních výborů, která má nesporně mobilizační význam a usnesení předsednictva SNR z 11. září 1944 o vyživovacím příspěvku.

Zvláštní období v činnosti SNR nastává dnem 23. 10. 1944, kdy předsednictvo SNR dočasně přejalo veškeré pravomoci SNR i slovenských ústředních správních orgánů (nař. SNR č. 40/1944 Sb. n. SNR).

4. POVĚŘENECTVA A OTÁZKA SBORU POVĚŘENCŮ ZA SLOVENSKÉHO NÁRODNÍHO POVSTÁNÍ

Podle nařízení SNR č. 3/1944 Sb. n. z 1.9. a jeho novely (nař. SNR č. 8/1944 Sb. n. SNR) ústřední rezortní správní aparát zahrnoval od 6. 9. 1944 11 pověřenectev. Již z prvního zákondárného aktu SNR o pověřenectvech vyplynulo, že pověřenectva svým charakterem jsou *ústřední rezortní orgány státní správy pro území Slovenska*. Zvláštností statutu pověřenectev za povstání byl jejich těsný a *bezprostřední vztah ke Slovenské národní radě*, vyjádřený již v jejich samotném názvu „pověřenectvo Slovenské národní rady“. Název pověřenectev a skutečnost, že úplnost státní moci byla v rukou SNR i konstrukce nař. SNR č. 3/1944 Sb. n. SNR opravňují závěr, že pověřenectva odvozovala svoji existenci, pravomoc a činnost přímo od SNR, z „*pověření SNR*“, jako orgány, jimž SNR svěřila obstarávání určitého oboru státní správy. V tomto smyslu pověřenectva od začátku své existence fungovala již jako relativně samostatný rezortní orgán státní správy. Nakolik členové SNR byli pověřenci nebo jejich zástupci, příp. zaměstnanci pověřenectev,⁴⁸ šlo vlastně o svého druhu dělbu práce uvnitř SNR.

⁴⁶) Viz § 5 cit. nař. SNR.

⁴⁷) Viz též jeho novelizaci nař. SNR č. 26/1944 Sb. n. SNR z 6. 9. 1944.

⁴⁸) Tuto možnost, tj. aby členové SNR byli též zaměstnanci pověřenectev, předpokládají zásady reorganizace SNR, schválené plénem SNR 6. 9. 1944.

Ve skutečnosti ovšem pověřenectva obsahovala širší úřednický aparát a také funkce pověřence resp. jeho zástupce, nebyla vždy totožná s členstvím v nejvyšším zastupitelském orgánu povstání. Naprostá většina pověřenců i jejich zástupců však zároveň byla členy SNR.⁴⁹ To vytvářelo příznivé podmínky pro spojování zákonodárné a usnášecí pravomoci SNR s výkonnou a správní činností v širokém smyslu. Na této bázi dochází faktickou cestou v důsledku objektivních revolučních podmínek *k rozbití zvláštního a záměrného oddělování zákonodárné činnosti od státní správy*, jež je příznačné pro buržoazní parlamentní systém vlády. Touto cestou se také SNR, přes reakční záměry reprezentantů buržoazie, v důsledku lidového charakteru národního povstání, vytvořila jako svou formou a do značné míry i svým obsahem pracující zastupitelský orgán státní moci.

Pro postavení pověřenectev a pověřenců a jejich vztah ke Slovenské národní radě měly podstatný význam tzv. zásady reorganizace SNR, schválené plénem SNR 5. 9. 1944. Podle těchto zásad⁵⁰ bylo stanoveno:

1. V čele pověřenectva stojí pověřenec a jeho zástupce, přičemž tyto funkce se mají obsazovat podle *paritního* principu, tj. zástupce pověřence má být reprezentantem druhé politické strany.

2. Pověřenci jsou společně s předsednictvem SNR vykonavateli „vládní moci SNR“ a jsou za svoji činnost *odpovědní Slovenské národní radě*.

3. Jako výjimka bylo určeno, že pověřencem SNR pro národní obranu má být důstojník a jeho zástupci mají být dva pověřenci političtí.

Z těchto zásad je nejvýznamnější ustanovení o odpovědnosti pověřenců Slovenské národní radě. Odtud také vyplývá jejich odvozenost od Slovenské národní rady jako zastupitelského orgánu státní moci, spočívající též v jejich jmenování a odvolávání Slovenskou národní radou, i když toto ustanovení výslovně „Zásady reorganizácie SNR“ neobsahovaly. To bylo zpřesněno a legislativně utvrzeno až v pozdějším nař. SNR č. 37/1944 Sb. n. SNR. Vzhledem k tomu, že však cit. nař. SNR mělo zpětnou účinnost od 1. 9. 1944, platila tato zásada ve všech důsledcích od převzetí moci Slovenskou národní radou. O tom svědčí též politická praxe SNR, neboť pověřenci, i když začali svoji činnost v prvních dnech povstání bez pověření pléna SNR, byli ve svých funkcích již na schůzi SNR z 6. 9. schválení jednomyslným usnesením SNR.⁵¹

Nařízení SNR č. 37/1944 Sb. n. SNR z 13. 10 o pověřencích SNR upřesňuje některé vztahy, které se zatím v praktické činnosti SNR a jejích orgánů vytvořily. Právně zakotvuje především vztah pověřenectev a pověřenců ke Slovenské národní radě a stanoví zejména odvozenost pověřenectev jako orgánů státní

⁴⁹⁾ Pozn.: Pouze 3 pověřenci, z toho pověřenec národní obrany M. Ferjenčík, který byl nepartijním pověřencem, a 3 zástupci pověřenců nebyli členy SNR.

⁵⁰⁾ Viz Archiv SNR, Zápisnica zo zasadnutia SNR konaného dňa 6. 9. 1944, str. 4, Zásady reorganizácie SNR.

⁵¹⁾ Viz tamtéž, str. 1.

správy od Slovenské národní rady. To je vyjádřeno: a) v ustanovení o tom, že pověřenectva vykonávají státní správu ve jménu a z pověření Slovenské národní rady (§ 1 odst. 1); b) v ustanovení o tom, že SNR jmenuje a odvolává pověřence a jejich zástupce a určuje, které pověřenectvo vedou (§ 2); c) v ustanovení, podle něhož *pověřenci a jejich zástupci jsou odpovědní SNR*.

Princip jediného odpovědného vedoucího pověřenectva se uplatňoval v ustanovení o tom, že v čele každého pověřenectva stojí pověřenec. Ustanovení o zástupci pověřence byla však výrazem dvoupartijní struktury tehdejší slovenské Národní fronty. Předně i zástupce pověřence byl jmenován a odvoláván přímo SNR a byl jí odpovědný za výkon funkce a za činnost pověřenectva. Zástupce pověřence se účastnil vedení pověřenectva nejen tím, že zastupoval pověřence v době, kdy pověřenec nemohl funkci vykonávat, nýbrž také tím, že pověřenec byl „povinen svého zástupce informovat o zásadních věcech a před svými rozhodnutími se s ním poradit“. Nařízením SNR č. 37/1944 SNR byl také právně zakotven název „pověřenec“, který se zatím ustálil v politické praxi SNR ve smyslu Zásad reorganizace SNR a který vhodně vystihuje jak těsný vztah k SNR, tak i skutečnost, že jde o orgán svou územní působností i věcnou kompetencí odlišný od ministra, majícího celostátní pravomoc.

Struktura vedoucích odpovědných správních orgánů za povstání měla závažné nedostatky, neboť *nebyla zaměřena k plnění* revolučních hospodářsko-sociálních úkolů, které sama SNR vytyčila ve své deklaraci z 1. září 1944, kde se slibovalo „spravedlivé rozdělení národního důchodu“ a „nová úprava vlastnictví a držby půdy ve prospěch drobných rolníků“. Avšak taková pověřenectva, která by uskutečnila tyto naléhavé požadavky v průmyslu a zemědělství nebyla zřízena a pověřenectvo pro věci hospodářské a zásobovací se o ně nestaralo.⁵²

Pozitivně je třeba hodnotit snahu, aby zřízená pověřenectva obsáhla *celou správu* osvobozeného území Slovenska. Touto cestou byl vytvořen za povstání nový správní aparát, který ve spojení s národními výbory nahradil rozbitou fašistickou administrativní mašinerii. Pověřenectva se opírala o autoritu SNR a při uskutečňování správy ve svém oboru o národní výbory a zčásti též o složky starého státního aparátu, které byly převzaty pro potřeby správy osvobozeného území. Jestliže převzetí části starého aparátu, zejména finančního a sociálního zabezpečení bylo účelné a nutné, pak je třeba podrobit kritice tendence přebírat části starého aparátu administrativně politického, jak se to projevilo zejména v činnosti pověřenectva vnitra.

O tom, že se činnost pověřenectev opírala o *národní výbory*, svědčí např. působení pověřenectva SNR pro sociální péči pod vedením tehdejšího pověřence SNR Františka Kubače. Pro podávání žádostí ve věcech sociálního zabezpečení byl stanoven přímo pověřenectvem postup, podle něhož nemůže pověřenectvo „vybavit ani jednu žádost bez dobrozdania alebo návrhu revolučného národ-

⁵²⁾ Viz práci B. Gracy ve sborníku Slovenské národné povstanie, SAV 1954, str. 114.

ného výboru“, pričomž „každé podanie treba dať overiť miestne príslušnému národnému výboru, ktorý ho preskúma jednak čo do pravdivosti uvedených tam okolností a jednak čo do politickej spoľahlivosti žiadateľa“. Obdobne se má prísne prezkoumat mravní a politická bezúhonnosť vedoucích činiteľů spolků a ústavů při žádostech těchto institucí. Žádosti ověřené tímto způsobem mají se zaslat pověřenectvu „cestou příslušného okresného národního výboru, kterého povinností je obsah žádosti důkladně preskúmat a zaujať k celej věci konkrétně stanovisko“.⁵³

Na druhé straně však zjišťujeme v některých dochovaných dokumentech pověřenectva vnitra vedeného nacionalistou Husákem tendence opírat se o starý administrativní aparát a omezovat pravomoc a iniciativu národních výborů. Tak např. při provádění nař. SNR č. 4/1944 Sb. n. SNR o rozpuštění politických stran a organizací se obrací pověřenectvo vnitra na župní a okresní úřady nebo ve svém příkazu z 2. 10. 1944 adresovaném okresním a notářským úřadům, ONV, MNV, okres. četn. velitelstvím a četn. stanicím zrušuje kontrolu osob ve vlacích pověřenci NV a nařizuje národním výborům všechna vydaná pověření k této kontrole zrušit.⁵⁴

Zřízením pověřenectev SNR v čele s pověřenci byl též vytvořen předpoklad k ustavení sboru pověřenců jako kolegiálního slovenského orgánu státní správy. Avšak za Slovenského národního povstání sbor pověřenců *jako vrcholný kolektivní orgán státní správy* pro území Slovenska *vytvořen nebyl*, neboť takovým orgánem bylo předsednictvo SNR, které ovšem zároveň řídilo činnost zákonodárného sboru — Slovenské národní rady, která ve svých rukou tehdy soustřeďovala veškerou státní moc uvnitř Slovenska. Avšak z nutnosti operativní koordinace práce jednotlivých pověřenectev a z nutnosti jejich spolupráce se *fakticky* sbor pověřenců *ustavil*, i když během Slovenského národního povstání *právně* utvrzen *nebyl*. Sbor pověřenců začal fungovat z praktických potřeb koordinace a spolupráce jednotlivých pověřenectev jako odvětvových orgánů státní správy, neboť členové předsednictva SNR, i když z větší části zastávali funkci pověřence nebo jeho zástupce, nemohli sami celou problematiku všech jednotlivých odvětví správy obsáhnout.

Z autorovi známých dokumentů o existenci sboru pověřenců se dovídáme poprvé v orgánu KSS Pravdě, kde se 13. 9. 1944 podává zpráva o zasedání sboru pověřenců. Sbor pověřenců projednal podle této zprávy věcné a osobní záležitosti a věnoval zvláštní péči otázce zásobování, zjišťoval stav zásobování a výkupu v jednotlivých oblastech Slovenska, stanovil úřední hodiny státních úřadů a usnesl se na urychlených opatřeních ve věci poskytování podpor pro rodinné příslušníky narukovaných a padlých.⁵⁵ O frekvenci schůzí sboru pově-

⁵³) AÚDKSS, č. 5810/53 — obežník pov. SNR pre sociálnu starostlivosť zo dňa 27. 9. 1944, č. 328/1944 Obežník č. 11, Všetkým NV.

⁵⁴) AÚDKSS č. 5815/53 SNR, povereníctvo pre veci vnútorné, č. 74/000—1944.

⁵⁵) Viz Pravda č. 4 z 13. 9. 1944, str. 3.

řenců nejsou doklady. Faktickou politickou cestou vytvořený sbor pověřenců se začal scházet na pravidelných schůzích začátkem října 1944. Sbor pověřenců nebyl za povstání ještě právně zakotveným ústavním orgánem, šlo vlastně o společnou schůzi pověřenců a jejich zástupců, vedenou předsednictvem SNR, resp. jeho členy, která však v důsledku pravomoci předsednictva SNR a jednotlivých pověření mohla rozhodnout o všech věcech výkonu státní správy na osvobozeném území Slovenska.

V říjnu 1944 jednal sbor pověřenců mj. též o programu svých schůzí s tím, aby schůze pověřenců a jejich zástupců byly více pracovně využívány, aby byly na těchto schůzích z jednotlivých odvětví státní správy podávány zprávy a členové sboru pověřenců byli předem informováni o programu schůzí. Větší aktivita sboru pověřenců měla být také zajištěna zejména sladěním schůzí předsednictva SNR, pléna SNR a sboru pověřenců v tom smyslu, aby schůze předsednictva SNR vždy předcházela schůzím pléna SNR a sboru pověřenců.⁵⁶

Na schůzích sboru pověřenců resp. pověřenců a jejich zástupců za povstání byly projednávány otázky výkonu státní správy na území Slovenska, a to nejen z hlediska již osvobozeného území, nýbrž celého Slovenska, vycházely odtud podněty k legislativním opatřením a projednávaly se jejich zásady. Usnesení sboru pověřenců, pokud lze posoudit z dochovaných dokumentů, směřovala k výkonu opatření usnesených Slovenskou národní radou nebo k řešení otázek důležitých pro vedení povstání resp. správu osvobozeného území Slovenska.

Přesto, že již za povstání byly činěny přípravy k tomu, aby se sbor pověřenců vytvořil a fungoval jako ústřední slovenský orgán státní správy, nedošlo v době povstání ani po politické ani po státněprávní stránce k ustavení sboru pověřenců jako orgánu takové povahy. Společné schůze pověřenců a jejich zástupců staly se však nesporně *zárodkem slovenského výkonného a nařizovacího orgánu kolegiální povahy* a označení těchto schůzí jako „sbor pověřenců“ stalo se později vhodným názvem tohoto orgánu, jehož vznik nesporně pramení již v revoluční organizační iniciativě národního povstání slovenského lidu. Proces politického a státněprávního utváření sboru pověřenců jako vrcholného slovenského orgánu státní správy s výkonnou a nařizovací působností se však vyvíjel ještě v začátcích lidově demokratické republiky.

5. K STÁTNĚPRÁVNÍMU ODKAZU SLOVENSKÉHO NÁRODNÍHO POVSTÁNÍ

V této studii nebylo možno ukázat v plném rozsahu všechny aspekty státněprávního vývoje za Slovenského národního povstání, a zejména nebylo vzhledem k omezenému rozsahu možno blíže osvětlit otázku vztahu národních výborů ke Slovenské národní radě, utváření vztahu Čechů a Slováků za Slovenského národního povstání, odraz povstání slovenského lidu v londýnských or-

⁵³⁾ Viz Archiv SNR: Zápisnica zo schôdze sboru povereníkov a ich zástupcov konanej dňa 17. 10. 1944, str. 4, 5.

gánech zahraniční reprezentance ČSR a střet pokrokové skutečně demokratické koncepce řešení vztahu Čechů a Slováků s restaurátorskými tendencemi buržoazie apod. Přesto naše dosavadní zkoumání problematiky Slovenského národního povstání jako revolučního zdroje vzniku a působení Slovenské národní rady a jejích orgánů nám umožňuje celkově zhodnotit základní význam i státněprávní odkaz povstání slovenského lidu.

Historický význam Slovenského národního povstání je mnohoznačný, jmenovitě též vojenský, morální atd., důležité však je, že s jeho základními politickými výsledky je těsně spjat i jeho státněprávní odkaz. Je nutno však připomenout, že výdobytky Slovenského povstání, včetně státoprávních, byly bezprostředně i v pozdějším vývoji československé lidové demokracie uskutečnitelné zásluhou příznivých vnějších podmínek vytvořených vítězným postupem Sovětské armády, mající rozhodující podíl na rozdrčení hitlerovského fašismu i díky všestranné přímé bojové a materiální pomoci Sovětského svazu povstávajícímu slovenskému lidu.

Slovenské národní povstání, v něž vyústil stupňující se národně osvobozenecský zápas slovenského lidu, bylo jednak již začátkem národní a demokratické revoluce v Československu, jednak vzplanulo v době, kdy ještě nebyl dosažen hlavní cíl národně osvobozenecského boje — úplná porážka fašistického Německa a osvobození jím podmaněných národů. Povstání slovenského lidu proto směřovalo především k vyřešení tohoto cíle, jehož dosažení bylo na Slovensku nedílně spjata s odstraněním loutkového klérofašistického státu. Slovenský národ jako celek v povstání jednoznačně skoncoval s hitlerovským podvodem tzv. slovenského státu a s luďáckým separatismem.

1. — Hlavním politickým a zároveň i státněprávním výsledkem Slovenského národního povstání bylo *obnovení společného* státu Čechů a Slováků ze svobodně projevené revoluční *vůle slovenského národa*. „Myšlienka obnovenia spoločného štátu Čechov a Slovákov stala sa na Slovensku r. 1944 reálnou skutočnosťou. To bolo veľké politické víťazstvo Slovenského národného povstania, ktoré sa stalo jedným ze základných kameňov oslobodenej republiky.“⁵⁷ Povstání slovenského lidu je historickým uskutečněním práva slovenského národa na sebeurčení ve formě jeho *dobrovolného spojení* s národem českým v jednotném státě.

Jednoznačná vůle slovenského národa, povstávajícího proti nacistickým utlačovatelům byla vyjádřena již v deklaraci SNR z 1. 9. 1944: „Sme za bratrské spolužitie s českým národom v novej Československej republike“. I tento národní úkol byl již tehdy důsledně spojován s jeho skutečně demokratickým obsahem, Slovenské povstání odmítá jasně obnovu předmnichovského buržoazního společenského a státního zřízení a vytyčuje požadavek *lidové demokracie*, která skoncuje s rozpory kapitalistického řádu. K tomuto cíli také směřovalo faktické obnovení svrchovanosti ČSR na osvobozeném území Slovenska, jež

⁵⁷⁾ Tézy k 10. výročí Slovenského národného povstania, ÚVKSS, Pravda 1954, str. 13.

proklamovala SNR nejen jménem slovenského národa, nýbrž i ve jménu Československé republiky.

2. — Povstání proklamovalo jako stěžejní zásadu státního soužití slovenského národa s národem českým princip „*rovný s rovným*“, tj. princip důsledné rovnoprávnosti obou národů.

Tato zásada byla zdůrazňována jak v samotných dokumentech SNR, týkajících se řešení vztahu našich bratrských národů, tak v politice vedoucí síly zahraničního odboje — KSČ. Tento pokrokový princip musil však být probíhán překonáváním restauračních, čechoslovakistických tendencí londýnské buržoazní emigrace, vedené dr. Benešem.

3. — V duchu sebeurčení národů stálo povstání na stanovisku *svěbytnosti slovenského národa*, schopného spravovat si samostatně otázky své země. Svěbytnost slovenského národa našla své politické a státněprávní ztělesnění v ustavení *Slovenské národní rady* jako zastupitelského orgánu státní moci a politického představitele slovenského národa, jakož i v ustavení slovenských národních orgánů od SNR odvozených a s ní spjatých.

4. — Převzetím státní moci národními výbory a Slovenskou národní radou na osvobozeném území Slovenska byl státní aparát luďáckého fašistického státu *strukturálně rozbit* a byla nastoupena cesta likvidace starého státního aparátu a zároveň i budování *soustavy skutečně lidových orgánů*.

Odstranění luďáckého fašistického režimu se zároveň stalo východiskem k překonání třídních sil slovenského národa, zejména slovenské buržoazie, které bránily bratrskému soužití slovenského národa s národem českým v jednotném státě a vůbec skutečnému řešení národnostní otázky.

5. — Slovenské národní povstání za pomoci pokrokových sil zahraničního odboje, jemuž stálo v čele zahraniční vedení KSČ, překonalo restaurační snahy londýnské vlády a buržoazní emigrace, přičemž ustavení a revoluční činnost národních výborů a SNR v povstání byla první praktickou *porážkou buržoazní restaurační koncepce právní kontinuity*.

6. — Povstání slovenského lidu rozmetalo šovinistické výmysly české buržoazie o slovenském národě, jakož i luďácký protičeský šovinismus a *stmelilo jednotu českého a slovenského národa* do nadcházející národní a demokratické revoluce. Tato jednota národů, opírající se o třídněpolitickou semknutost dělnické třídy a pracujících pod vedením KSČ, byla hlavní společenskou silou státní jednotnosti ČSR, obnovující se na nových základech.

7. — Slovenské národní povstání potvrdilo správnost a nezbytnost zahraničně politické orientace našich národů na Sovětský svaz, jako na nejdůležitějšího a nejobětavějšího zastávce svobody a nezávislosti národů a jejich pokrokového rozvoje.

Ve Slovenském národním povstání se již začaly v živé revoluční praxi realizovat ideje KSČ, mobilizující naše národy k obnovení československé státnosti na nových lidově demokratických základech a k vyřešení vztahu našich ná-

rodů na základě svébytnosti slovenského národa, jeho vzájemné rovnoprávnosti s národem českým a dobrovolného spojení obou národů v jednotném státě. Povstání je dokladem nástupu pracujících mas k moci a dělnické třídy k vedení společnosti. Politické výsledky povstání ve svém *souhrnu* a ve svém hluboce *lidovém* obsahu vytvořily významné předpoklady pro budoucí trvalé vyřešení vztahu Čechů a Slováků v duchu marxisticko-leninských principů, jež probíjovávala KSČ v celém předchozím vývoji. Správné chápání výsledků Slovenského národního povstání v jejich celistvosti a především v jejich *lidově demokratickém obsahu* je pevným vodítkem proti nacionalistickému zkreslování významu povstání, jednostranně zdůrazňujícímu pouze jednu stránku, jednostranně akcentujícímu jen probíjování svébytnosti slovenského národa a uznání Slovenské národní rady jako hlavní výdobytek povstání slovenského lidu.⁵⁸

Součástí vymožeností Slovenského národního povstání je i jeho specifický *přínos státněprávní*, spočívající především ve vzniku SNR a v počáteční formě i ostatních slovenských národních orgánů:

1. — SNR se stala pod rozhodujícím vlivem lidových mas a jejich základního politicko-mocenského článku — národních výborů — zastupitelským orgánem státní moci jako představitelka *slovenského národa* a zároveň i představitelka *suverenity ČSR*, státní orgán ČSR pro území Slovenska. SNR zároveň také představovala politicko-organizační výraz vytvořivší se *jednotné Národní fronty* všech vlasteneckých sil slovenského národa, stmelených nejobětavějšími a nejdůslednějšími bojovníky „za svobodné Slovensko v novém, skutečně demokratickém Československu“ — dělnickou třídou a její avantgardou — komunistickou stranou.⁵⁹

2. — SNR se stala ve smyslu deklarace a nař. SNR č. 1 z 1. 9. 1944 svojí formou a do značné míry i svým obsahem *revolučním státním orgánem*, osvojivším si v zájmu revolučního převratu *úplnost státní moci* na Slovensku, stala se ústředním řídícím a sjednocujícím orgánem povstaleckého boje. V důsledku těchto objektivních podmínek vytvořila se SNR za povstání, přes nedostatky ve svém složení i činnosti, jako *bojová pracující instituce*, spojující zákonodárnou a usnášecí činnost s činností výkonnou a prováděcí, což se projevovalo jak v organizační formě ústředních správních orgánů povstání tak v pracovním, neparlamentním charakteru členství v SNR.

3. — Zákonodárná činnost SNR, která přes vážné mezery a nedostatky směřovala k provedení některých revolučních opatření a zabezpečení ozbrojeného boje slovenského lidu, ve svém celku znamená *revoluční diskontinuitu se starým*

⁵⁸) Tendence nacionalistického zkreslování výsledků Slovenského národního povstání jsou patrné např. v Husákových člancích („Politický úspěch slovenského povstania“, Nové slovo č. 4 z 15. 10. 1944 a z „Bystrice do Bratislavy“, Nové slovo č. 1 z 1. 6. 1945).

⁵⁹) Viz svolání ÚV KSS k slovenskému národu z 8. 10. 1944 „Všechny síly do boje za svobodu!“ Sborník dokumentů ÚD KSČ, Za svobodu českého a slovenského národa, SNPL 1956, str. 360, 363.

právním řádem, včetně právního řádu předmnichovské republiky, utvrzujícího nerovnoprávné postavení slovenského národa. SNR neměla za povstání suverénní pravomoc nejvyššího státního zákonodárného orgánu, neboť respektovala jednotnou ČSR, k jejíž obnově revoluční činnost SNR směřovala.

4. — Označení „Slovenská národní rada“ není jen projevem historické slovenské národní tradice, nýbrž i vhodné vyjádření skutečnosti, že se SNR za povstání formovala jako *zastupitelský orgán slovenského národa*, jako orgán zvláštního druhu, odlišný od místních zastupitelských orgánů moci a zároveň také netotožný s nejvyšším zastupitelským orgánem státu. SNR byla nejvyšším národním výborem na Slovensku jen ve smyslu vytvářející se jednotné soustavy zastupitelských orgánů, jen v tom smyslu, že se opírala o převzetí moci národními výbory a že jí národní výbory byly podřízeny. Od zastupitelských orgánů místního charakteru se SNR od začátku odlišovala tím, že si jako reprezentantka vůle slovenského národa přisvojila část zákonodárné, vládní a výkonné pravomoci, která byla nezbytná pro všestranné vedení národního povstání, přičemž zároveň respektovala jednotný státní útvar. Tento proces formování SNR však byl za povstání teprve v začátcích a nutně předpokládal začlenění SNR do soustavy jednotného státu a v souladu s tím i vymezení její zákonodárné pravomoci.

5. — Slovenské národní povstání je obdobím *vzniku a počátečního stadia vývoje slovenských národních orgánů*. Za povstání je možno slovenské národní orgány charakterizovat jako *orgány SNR*. *Předsednictvo SNR* bylo stálým řídicím a organizačním orgánem SNR a zároveň ústředním kolegiálním orgánem státní správy na osvobozeném území Slovenska s obecnou pravomocí. Mezi předsednictvem SNR a plénem SNR se již za povstání vytvářel vztah státněprávní *podřízenosti a odpovědnosti* předsednictva SNR Slovenské národní radě, i když ještě nedošlo k jeho právnímu zakotvení. Předsednictvo SNR, které řídilo práci SNR, pověřenců i pověřenectev a jemuž zároveň podléhal řídicí orgán ozbrojených sil — *Rada na obranu Slovenska*, mělo vzhledem k své permanentní činnosti ústřední postavení ve struktuře slovenských orgánů za povstání. Předsednictvo SNR však v důsledku paritního složení a škodlivého vlivu buržoazních nacionalistů nevyužilo dostatečně svých pravomocí a možností k mobilizaci všech sil a prostředků ozbrojených složek i zázemí do boje proti hitlerovským vojskům i k přípravě a k uskutečňování revolučních přeměn ve smyslu požadavků národní a demokratické revoluce.

6. — Slovenská národní rada vytvořila též za povstání *pověřenectva* pro jednotlivé obory a úseky státní správy, působící ve *jménu a z pověření SNR*. V čele pověřenectev stáli pověřenci a jejich zástupci jmenovaní plénem SNR, kterému byli též odpovědní. Tak se již tehdy začaly vytvářet a organizačně vyčleňovat rezortní slovenské orgány státní správy. Pověřenectva se však tehdy ještě svou organizací i činností těsně přimykala ke Slovenské národní radě, což vyplývalo z revolučního těsného spojení a prolínání zákonodárné a výkonné činnosti,

personálního spojení pověřenců a jejich náměstků s členstvím v SNR i skutečností, že řídícím orgánem pověřenectev bylo předsednictvo SNR.

7. — Za povstání začal se vytvářet z praktických potřeb koordinace a součinnosti pověřenectev *sbor pověřenců* jako kolektivní slovenský orgán státní správy s všeobecnou působností. Sbor pověřenců se faktickou politickou cestou ustavil a působil pod vedením předsednictva SNR resp. jeho členů již za povstání, avšak jako vrcholný slovenský orgán státní správy se tehdy sbor pověřenců *nekonstituoval* a jeho organizační vyčlenění nebylo vůbec právně zakotveno. Tuto funkci řídícího slovenského výkonného orgánu plnilo předsednictvo SNR.

* * *

Slovenské národní povstání svými dovršenými výsledky stalo se již začátkem uskutečňování vztahu českého a slovenského národa na hluboce demokratických zásadách, probíjovaných v duchu marxismu-leninismu KSČ: na základě respektování svébytnosti slovenského národa, zabezpečení rovnoprávnosti obou národů a zajištění pevnosti jejich svazku v jednotném státě. Slovenské povstání přikročilo již přímo k vytváření nových politických a státněprávních forem řešení vztahu našich národů, odpovídajících novému lidově demokratickému obsahu. Tyto státněprávní formy se v dalším vývoji lidově demokratického státu přetvářely od roku 1945 až do přijetí Ústavy 9. května v r. 1948 v závislosti na definitivním vybojování a upevnění moci dělnické třídy a všech pracujících a poté byly zdokonalovány v souladu s dosaženým stupněm výstavby socialistické společnosti, zejména též překonáváním rozdílů v hmotné a kulturní úrovni Slovenska a českých krajů.

Na stěžejní výdobytky Slovenského národního povstání a celé národní a demokratické revoluce našich národů navazuje i veškerá další ústavní úprava státněprávního řešení vztahu Čechů a Slováků a v souvislosti s tím i postavení slovenských národních orgánů. To přirozeně platí jak v jednotlivých orgánech tak i v konkrétních ba detailních státněprávních institucích. Např. celým ústavním vývojem slovenských národních orgánů prochází státněprávní úprava instituce Slovenské národní rady, jejího předsednictva, jejich pravomoci, instituce členů resp. poslanců SNR, poslaneckého slibu atd.

Také dnešní ústavní úprava slovenských národních orgánů v Ústavě ČSSR je pokračováním celé dosavadní tradice a vychází z celého úhrnu dosavadních zkušeností z výstavby a činnosti slovenských národních orgánů. Přitom také současné ústavní zakotvení Slovenské národní rady v etapě rozvinuté československé socialistické společnosti i státnosti *navazuje na nejpokrokovější prvky organizace slovenských národních orgánů za Slovenského národního povstání*. V čem navazuje a jak správně tuto otázku chápat?

Socialistická státněprávní úprava postavení slovenských národních orgánů

rozvíjí tradici soustavy těchto orgánů jako jediného homogenního celku, ztělesněného přímou představitelkou slovenského lidu — Slovenskou národní radou. S tím těsně souvisí i další rozvinutí hluboce pokrokové tradice Slovenské národní rady a jejích orgánů jako pracovních institucí, zákonodárných a výkonných, usnášecích a prováděcích zároveň. S tím je konečně též těsně spjata tradice postavení pověřenců jako bezprostředních orgánů SNR, jakož i pracovní povaha člena SNR za povstání.

Současně však nutno vidět i kvalitativní odlišnost v tehdejší a dnešní postavení Slovenské národní rady a uplatnění významných progresivních prvků ve struktuře jejích orgánů. Spojení zákonodárství se správou, usnášení s přímým prováděním, jednoduše Slovenské národní rady a jejích orgánů atd. byly za povstání přímo diktovány zvláštnostmi revolučních podmínek ozbrojeného boje, jehož organizace a vedení, jakož i zabezpečení jeho zázemí vyžadovalo nezbytně jednoduchého mocenského a správního centra, nestrpělo „dělbou moci“, nýbrž pouze účelnou a pružnou dělbu práce k zabezpečení životně naléhavých potřeb lidového boje, nestrpělo parlamentní žvanění, zato vyžadovalo aktivní organizátorskou práci členů a funkcionářů SNR až do přímé účasti na ozbrojeném boji proti německým okupantům a jejich pomahačům.

Na rozdíl od toho prohloubení jednoty státní moci a správy v postavení Slovenské národní rady ve smyslu ústavy ČSSR, prohloubení pracovního charakteru orgánů SNR i funkce poslanců je všestranně umožněno a zabezpečeno vítězstvím socialistických vztahů ve všech oblastech společenského života, je výsledkem dosavadního procesu prohlubování socialistické demokracie a zdokonalování celé soustavy socialistické státnosti, cílevědomě pod vedením KSČ sledující uplatňování a další tvůrčí rozvíjení leninských principů výstavby socialistického společenského a státního zřízení v našich historických podmínkách. Nejpokrokovější prvky politického a státněprávního odkazu Slovenského národního povstání, které stálo v počátcích cílevědomého přechodu našich národů od kapitalismu k socialismu, jsou tak v naší socialistické ústavnosti a státnosti rozvinuty nejen na kvalitativně vyšším vývojovém stupni vyspělé socialistické společnosti, shromažďující síly pro přechod ke komunismu, ale i v kvalitativně vyšších a rozvinutějších státněprávních formách a institucích.

Резюме

В первой части трактата автор указывает на последствия Словацкого национального восстания для возникновения Словацкого Национального Совета как руководящего органа государственной власти. Это качественное превращение СНС из иллегального центра движения сопротивления в центральный революционный орган власти восстания было результатом мощной революционной инициативы народа и непосредственно результатом принятия на себя государственной власти национальными комитетами в населенных пунктах, городах и районах еще до официального объявления восстания (29 августа 1944 года). Принятие на себя власти национальными комитетами в соединении с партизанскими отрядами и конституирование Словацкого Национального Совета, при разгроме существенных

частей глинковского фашистского аппарата так наз. словацкого государства, означали создание революционной народной диктатуры, в которой принимала участие и часть словацкой буржуазии, но в которой руководящая роль с самого начала принадлежала рабочему классу и коммунистической партии.

Вторая часть посвящена вопросу о Словацком Национальном Совете, о его положении и деятельности как представительного органа власти. Словацкий Национальный Совет принял на себя государственную власть как представитель словацкого народа и одновременно как представитель ЧСР, как государственный орган ЧСР в отношении территории Словакии. СНС провозгласил в своей декларации волю словацкого народа к братскому сожительству с чешским народом в новой Чехословацкой Республике с тем, что экономическая, социальная и конституционная регулировки этого сожительства будут разрешены выборными представителями чешского и словацкого народов. СНС конституировал свои органы (Президиум СНС, уполномоченных и правления уполномоченных СНС), присвоил себе при принятии власти широкую законодательную компетенцию, которая давала бы возможность гибко и моментально решать все настоятельные проблемы восстания, независимо от прежней буржуазной законности. СНС развернул законодательную деятельность, в форме распоряжений СНС, и организаторскую деятельность в секторе строительства нового государственного аппарата и ликвидации старого фашистского аппарата, в секторе организации и ведения вооруженной борьбы против немецких оккупантов и в экономической, социальной и культурной областях. Несмотря на действие выраженного в распоряжении № 1/1944 СР СНС формального принципа непрерывности юридической связи, законодательная деятельность в общем означает революционное расторжение непрерывной связи с буржуазным правопорядком. Деятельность СНС находилась под неблагоприятным влиянием паритетной доли представителей буржуазии и отчасти и буржуазных националистов, проникших в руководство КПС. Именно поэтому его деятельность в достаточной мере не обеспечивала важные революционные задачи (в распоряжениях СНС национальные комитеты и поземельная реформа не были еще закреплены). Однако деятельность СНС имела в период восстания политико-мобилизационное значение. Характерной чертой организации СНС в период восстания, являвшегося непосредственным последствием объективной революционной ситуации вооруженной борьбы народных масс, было соединение законодательства и принятия решений с проведением их в жизнь и конкретной организацией. В результате этого работающий характер имело и членство в СНС, который стал верховным представительным органом, имевшим впоследствии до 50 членов, делегированных на паритетных началах Коммунистической партии Словакии и Демократической партией, помимо 2 представителей армейского командования.

Третья и четвертая части рассматривают вопрос о президиуме СНС и о словацких органах государственного управления — уполномоченных СНС и правлений уполномоченных СНС. Президиум СНС был руководящим органом СНС и в то же время и центральным словацким коллегиальным органом государственного управления с общей компетенцией. Президиум СНС избирался пленумом СНС, однако его ответственность перед пленумом, несмотря на то, что фактически она создавалась, не была государственно-правовым актом СНС утверждена. Правления уполномоченных были административными органами отделов, во главе которых стояли уполномоченные и их заместители. Правления уполномоченных были непосредственными органами Словацкого Национального Совета, что подчеркивалось и в их наименовании: „правление уполномоченного СНС“. СНС назначал и отзывал уполномоченных и их заместителей, ответственных перед пленумом СНС. Однако структура правлений уполномоченных в период восстания еще не была достаточно направлена на выполнение революционных хозяйственно-социальных задач. Деятельность правлений уполномоченных опиралась в общем и целом на местные и районные национальные комитеты. Фактическим путем, вытекающим из потребностей оперативного координирования

и сотрудничества уполномоченных и правлений уполномоченных, создавалась в период восстания коллегия уполномоченных, которая, однако юридически не была еще утверждена как словацкий национальный орган.

В заключительной части указывается политический и государственно-правовой завет Словацкого национального восстания. Главный политический и государственно-правовой вклад Словацкого национального восстания заключается в возобновлении государственного соединения чехов и словаков на свободно проявленной революционной воле словацкого народа, на основе народной демократии, осуществления принципов самобытности словацкого народа и его равноправия с чешским народом. Одновременно восстание подтвердило правильность и безусловную необходимость внешней политической ориентации наших народов на Советский Союз. Специфическим государственно-правовым вкладом восстания было, в частности, возникновение СНС в качестве представительного органа государственной власти для территории Словакии, объединяющего в своих руках и в руках своих органов (президиума, уполномоченных и правлений уполномоченных) осуществление законодательства и управления.

Современная конституционная регулировка словацких национальных органов в Конституции ЧССР между прочим устанавливает связь и с наиболее прогрессивными элементами организации Словацкого Национального Совета и его органов в период восстания; при этом, в особенности на новой, качественно более высокой стадии развития развитого социалистического общества и в качественно более высоких государственно-правовых формах и учреждениях, она развивает принцип единства законодательства и принятия решений с управлением, организацией и прямым исполнением, а также работающий характер органов СНС и функции депутата СНС.

ZUSAMMENFASSUNG

Im ersten Teil der Studie zeigt der Autor was für Folgen der Slowakische Nationalaufstand für die Entstehung des Slowakischen Nationalrats (SNR) als leitenden Organs der Staatsgewalt hatte. Diese qualitative Umgestaltung des SNR von einem Zentrum des illegalen Widerstands zum Zentralorgan der Revolutionsmacht des Aufstandes war das Ergebnis der gewaltigen Initiative des slowakischen Volkes und die direkte Folge der Machtübernahme durch die Volksausschüsse in den Gemeinden, Städten und Bezirken noch vor der offiziellen Ankündigung des Aufstands (29. 8. 1944). Die Machtübernahme durch die Volksausschüsse in Verbindung mit den Partisanentruppen so wie die Gründung des Slowakischen Nationalrats, welche mit der Zerschmetterung der Hauptteile des faschistischen Apparates des sog. Slowakischen Staates verbunden war, bedeutete die Gründung einer revolutionären Volksdiktatur, an der auch ein Teil der slowakischen Bourgeoisie teilnahm, in der jedoch von Anfang an die führende Rolle der Arbeiterklasse und der Kommunistischen Partei oblag.

Der zweite Teil ist der Frage des SNR, seiner Stellung und Tätigkeit als eines Machtorgans der Volksvertretung gewidmet. Der SNR übernahm die Staatsgewalt als Vertreter des slowakischen Volkes und gleichzeitig als Repräsentant der ČSR, als Staatsorgan der ČSR für das Gebiet der Slowakei. Der Slowakische Nationalrat erklärte in seiner Deklaration den Willen des slowakischen Volkes mit dem tschechischen Volke in brüderlicher Eintracht in der neuen Tschechoslowakischen Republik zusammenzuleben mit der Klausel, daß die wirtschaftliche, soziale und verfassungsrechtliche Regelung dieses Zusammenlebens von den erwähnten Vertretern des tschechischen und slowakischen Volkes gelöst werden wird. Der Slowakische Nationalrat gründete seine Organe (das Präsidium des SNR, die Beauftragen [pověřence] und die Kommissariate [pověřenectva] des SNR), er eignete sich bei der Machtübernahme eine weite Gesetzgebungskompetenz an, welche es ihm möglich machte elastisch und augenblicklich alle dringenden Probleme des Aufstandes ohne Rücksicht auf die früheren bürgerlichen

Gesetze zu lösen. Der Slowakische Nationalrat entfaltete seine gesetzgebende Tätigkeit in Form von Erlässen des SNR und die organisatorische Tätigkeit auf dem Gebiet des Aufbaus des neuen Staatsapparats und liquidierte den alten faschistischen Apparat; der SNR organisierte und führte die Waffenkämpfe gegen die deutschen Okkupanten und betätigte sich auf wirtschaftlichem, sozialem und kulturellem Gebiet. Die gesetzgebende Tätigkeit bedeutete, trotzdem das formelle Prinzip der Rechtskontinuität in dem Erlass No 1/1944 der Erläsesammlung des NSR, angewendet wurde, im ganzen eine revolutionäre Diskontinuität gegenüber der vorher geltenden bürgerlichen Rechtsordnung. Die Tätigkeit des Slowakischen Nationalrats wurde durch den paritären Anteil der Vertreter der Bourgeoisie und teilweise auch durch die bürgerlichen Nationalisten, welche in die Führung des KSS eindringen, ungünstig beeinflusst. Aus diesem Grunde sicherte die Gesetzgebung wichtige Revolutionsaufgaben nicht in genügender Weise. (Damals waren die Volksausschüsse und die Bodenreform noch nicht durch Erläße des NSR verankert.) Die Tätigkeit des SNR hatte jedoch während des Aufstands eine wichtige politische und mobilisierende Bedeutung. Ein wichtiger Charakterzug der Organisation des SNR während des Aufstandes war die Verbindung der gesetzgebenden Gewalt und der Beschlußgewalt mit der Durchführung und der konkreten Organisation; dies war eine direkte Folge der Revolutionssituation des Waffenkampfes der Volksmassen. Deswegen hatte auch die Mitgliedschaft in dem Slowakischen Nationalrat Arbeitscharakter. Der Slowakische Nationalrat wurde zu einem ständigen höchsten Volksvertretungsorgan, er wurde schliesslich auf 50 Mitglieder erweitert, welche zu gleichen Teilen von der Kommunistischen Partei der Slowakei und der Demokratischen Partei delegiert wurden (mit Ausnahme von zwei Vertretern der Armee).

Der dritte und vierte Teil der Studie befaßt sich mit der Frage des Präsidiums des SNR und den slowakischen Organen der Staatsverwaltung: den Beauftragten des SNR und den Kommissariaten (povŕenenctva) des SNR. Das Präsidium des SNR war das leitende Organ des SNR und gleichzeitig auch das zentrale Kollegialorgan der Staatsverwaltung mit allgemeiner Kompetenz. Das Präsidium des SNR wurde von Plenum des SNR gewählt, aber seine Verantwortung gegenüber dem Plenum — obwohl sie sich tatsächlich entwickelte — ist durch keinen staatsrechtlichen Gesetzesakt bestätigt worden. Die Kommissariate waren Ressortverwaltungsorgane, an deren Spitze die Beauftragten und deren Vertreter standen. Die Kommissariate waren direkte Organe des Slowakischen Nationalrates, was schon in ihrer Bezeichnung „Kommissariates des SNR“ zum Ausdruck kam. Der Slowakische Nationalrat ernannte die Beauftragten und konnte sie abberufen, ebenso wie deren Vertreter; sie waren dem Plenum des SNR verantwortlich. Die Struktur der Kommissariate war aber zur Zeit des Aufstandes noch nicht genügend auf die Durchführung wirtschaftlicher und sozialer Revolutionsaufgaben gerichtet. Die Tätigkeit der Kommissariate stützte sich im großen und ganzen auf die Volksausschüsse in den Gemeinden und Bezirken. Auf faktischem Wege, den Anforderungen der operativen Koordination und der Zusammenarbeit der Arbeit der Beauftragten und der Kommissariate während des Aufstands entsprechend, bildete sich der Beauftragtenrat; er war jedoch damals als slowakisches Nationalorgan rechtlich noch nicht bestätigt.

In dem abschließenden Teil wird das politische und staatsrechtliche Vermächtnis des Slowakischen Nationalaufstands erörtert. Das wichtigste politische und staatsrechtliche Ergebnis des Slowakischen Nationalaufstandes liegt in der Erneuerung des staatlichen Verbandes zwischen den Tschechen und Slowaken aus freiem Revolutionswillen des slowakischen Volkes, auf volksdemokratischer Grundlage und auf dem Grundsatz der Selbstständigkeit des slowakischen Volkes und seiner Gleichberechtigung mit dem tschechischen Volke. Gleichzeitig bestätigte der Aufstand die Richtigkeit und Notwendigkeit der außenpolitischen Orientierung unserer Völker auf die UdSSR. Ein spezifisch staatsrechtliches Ergebnis des Aufstands war die Entstehung des NSR als eines Volksvertretungsorgans der Staatsgewalt für das Gebiet der Slowakei, welches in seinen Händen und in den

Händen seiner Organe (des Präsidiums, der Beauftragten und der Kommissariate) sowohl die Gesetzgebung als auch die Verwaltung vereinigte.

Die heutigen verfassungsrechtlichen Bestimmungen über die slowakischen Nationalorgane in der Verfassung der ČSSR knüpfen unter anderem auch an die fortschrittlichsten Organisationselemente des Slowakischen Nationalrats und seiner Organe während des Aufstands an; hierbei entwickelten sie insbesondere auf dem qualitativ höheren Entwicklungsniveau der reifen sozialistischen Gesellschaft und in qualitativ höheren staatsrechtlichen Formen und Institutionen das Prinzip der Einheit der Gesetzgebung und der Beschlüsse mit der Verwaltung, der Organisation und der direkten Durchführung, sowie den Arbeitscharakter der Organe des Slowakischen Nationalrats und der Funktion der Abgeordneten der NSR.